C. D.

DISSERTATIO HISTORICA DE ORIGINIBUS PRUSSICIS,

quam

Consentientibus Superioribus

PRÆSIDE

M. CHRISTOPHORO Hartknoch/

Prusso.

Publico Eruditorum examini submittit.

WOLFGANGUS CHRISTOPHORUS

à Nettelhorst.

Ad diem Septembr.

horis locoque solitis.

REGIOMONTI,

Typis, FRIDERICI REUSNERI, SER. ELECT. BRAND. & ACAD. TYPOGR. ANNO M DC LXXIV.

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI

ELECTORIS BRANDENBURGICI &c.

Supremis Summi Prussiaci Regiminis Consiliariis, Viris
Per-Illustribus, Magnificis ac Generosissimis

DN. JOANNI ERNESTO

à WALLENRODT,

Supremo Provinciæ Magistro, Hæreditario Domino in Pacholllen/ Prekelwitz/ Alt-Stadt/ Königs-See/ Jrgelaken/ Willkienen/ Neuendorff/ Liepe/ &c.

Ut &

DN. JOANNI DIETERICO

à TETTAW,

Cancellario & Supremi Tribunalis Præsidi, Hæreditario Dn. in Wicken/ Doben/ &c.

Fautoribus meis ac Dominis Gratiosissimis.

Quod olim Lacertosos quosq; Olympiaci pulveris Palæstritas factitasse comperio, qui gygantæis suis humeris immensam adjecturi firmitatem, Ceromate sese inungebant, ac roborante colliphio pugnaturi sese confortabant; Idem & Ego erudita velificatione decertaturus facio, non Leoninis cum Achille medullis enutritus, nec Achamenide fugatrice herba, aut Alectoriâ, victorioso Lapide instructus, sed Vestra benevolentia Clypeatus, emasculati licet animi forem, latus hoc prælium capesso. Et certè licet severiorem Scoptici Aristarchi censuram fugerent hæ pagellæ, non securius tamen sub Ajacis Clypeo, aut contegente Umbone, quam sub vestra patrocinante umbra delitescerent. Ego interim Cassiodorum secutus sic admonentem: Perdius & pernox Patrum memorias revolve: scrutare Gentis tuæ incunabula: Res gestas & Annalium monumenta observa, turpe enim est in Patria sua peregrinum agere: *Has levidenses pagellas ut Vestrarum quoque Illustrium familiarum Ephemerides ea qua par est dedicati animi submissione dicare atq; inscribere volui debui*

Illustrium Dominationum Vestrarum

subjectissimus Servus

WOLFGANGUS CHRISTOPHORUS
à Nettelhorst.

C. D.

De Originibus Prusſicis.

I.

Mnibus ferè populis hoc in Patriam innatum eſt ſtudium, ut genti ſuæ authoritatem dignitatemque aliquam conciliaturi, ab ultima eandem accerſere nitantur antiquitate. Hinc etiam, ut varias gentium migrationes, ſediumque mutationes, varias item genealogias, ad propoſitum facientes, reddant probabiles, multas non rarò fabulas ſolent comminiſci. Nobis talia plurima ſuppetunt, quibus cum quâvis aliâ gente Europæâ de antiquitate certare poſſemus. Sed fabulas peroſi, non cuivis opinioni calculum noſtrum adjiciemus. Hoc itaque ſedulò acturi ſumus, ut rejectis primò falſis opinionibus, in veras poſtea Pruſſicæ gentis Origines inquiramus. Et ut hinc tractationis noſtræ initium fiat, producimus primo loco opinionē *Joannis Annii Viterbienſis* de Pruſſia. Hic autem *Pruſſos* deducit à NOACHO Patriarcha, dum refert *Noachi* filiam fuiſſe *Araxam* matrem *Scythæ*, cujus filius dicitur fuiſſe PRUTUS, à quo *Pruſſia* dicta. Sed lubet audire verba ipſa Annii: *Araxa*, inquit, *priſca fuit filia Jani ſive Noæ, mater priſci Scythæ, à qua Araxis fluvius in Armenia, quæ priſca Scythia dicta eſt, & Aramea Saga, ut ſæpius diximus. Hæc Araxa comi homine & ardenti ſimul libidine mixta fingitur ſemivipera. De qua Diodorus in tertio libro: Dicunt, inquit, Scythæ per modum fabulæ natam apud ſe Virginem ex terra ſcilicet Veſta, umbilico tenus hominis formâ, reliqua vipera, eamque genuiſſe puerū cujus nomen ſit Scythi (à quo dicti ſunt Scythæ) i. e. primus & ante*

alios, quod antecedentes præcesserit claritate. Sed hæc expositio Diodori non est illa præcipua, quia Scytha i. e. primus & antè alios dictus est, quia apud Araxin fluvium mater Araxa illum genuit, ubi post diluvium primagens & antè omnes nata consedit ibidem ex historia Scythica. Et subdit Diodorus: Scythæ filii fuerunt Prutus & Napis, à quibus diverso imperio, populis uterque nomen dedit. Nota quod in Scythia regnavit Prutus, à quo Prutia magnum regnum, quod nunc conversa litera t in s dicunt Prussiam. Hæc ille in Comment ad lib. II. Berosi (illius fictitii) pag. 19. a. b. Præclarum sanè antiquitatis Prussicæ testimonium, si modo aliquid veri contineret. Sed nobis non est dubium, illud ab Annio confictum esse. Diodorus enim Siculus, quem sibi in Patrociniū vocat, nihil habet de *Pruto*; sed hoc tantum dicit: *Inter posteros hujus Regis* (Scythæ) *duo extiterunt fratres virtutis eximiæ, quorum uni PALO, alteri NAPÆ nomen erat. Hi post multas res præclarè gestas, regniq; partitionem alios PALOS alios NAPOS de se nominarunt.* Lib. II. (non III. ut Annius allegat) Biblioth. cap. XLIII. p. 113. Edit. Lat. Hanov. An. 1611. & fol. 89. Edit. Græco-Lat. Henr. Stephani. Sed nihil novi est Annio Viterbiensi eum fictitio suo Beroso nomina comminisci, à quibus populos deindè derivare possit. Specimen hujus artificii videatur apud Beat. Rhenanum lib. III. Rerum German. pag. 347. seqq. ubi de nominibus propriis Veterum Germanorum agitur.

II. Non multò recentiorem faciunt Prussicam gentem, qui ipsam ab ISRAELITIS deducunt à *Salmanasare* in captivitatem abductis. Qua de re Joannes Funccius Pastor Regiomonti Palæopolitanus in Commentar. ad Chronol. suam lib. X. ad An. Chr. 1217. de Prussis Veteribus: *Populus agrestis,* inquit, *& Dæmoniorum cultui deditus in ea terra habitabat. Quod reliquiæ in hodiernum diem testantur. Religio-*

sum-

summa cum Mosis institutione de sacrando & immolando birco in festo Propitiationis in multis conveniebat. Quem sacrificandi birci morem Sudavii (qui in Sembia ad mare habitant, ubi & succinum eorum operâ hauritur ex mediis fluctibus) ad hunc diem (licet manifestè non ausint, probibente eorum nefas pio Principe Alberto) observare dicuntur. Hinc est quod quidam putant hujus populi Originem à Judæis vel Israelitis à Salmanassare abductis esse, de quibus aliàs copiosius dicendum esset nisi Sabini operam exspectarem, qui, ut supra dixi, res Ordinis conscribere dicitur: Et ad An. mund. 5370. Authorem hujus opinionis dicit fuisse Andream Osiandrum, aliasque opinionis hujus adjungit causas, quando ait: *Atq; hinc est quod Reverendus Dominus Osiander putat, populos illos qui Lithvaniam & Borussiam aliquando habitarunt, quorum adhuc mediocris multitudo in Borussia, ortum suum habuisse. Cujus conjecturæ haut infirma argumenta sunt, tam lingua, quam Veteres eorum ceremoniæ & Religio.* Alias adhuc conjecturæ illius rationes legimus apud Severinum Göbelium Serenisſ. Alberti March. Brand, Ducis Prussiæ Archiatrum, in tractatu, cui tit. Einfältiger jedoch gründlicher Bericht und Bedencken vom Ursprung des Agads oder Börnsteins ꝛc. Licet Judæos non à Salmanassare abductos sed post excidiũ per Titum Vespaſ. Imp. factum huc concessisse ex illo colligi possit: Sic verò cap. III. hac de re scribit: Solch Volck (in Sudinia) ist ein zeitlang ziemlich hart gehalten mehrentheil ihr Abgötterey halben/ oder Anruffung der unvernünfftigen Creaturen/ Böcke/ Schlangen/ in Errichtung vieler Götter und Heiligen/ davon man sie lange Jahre hero nicht wol bringen können. Denn weil sie an der Seekante wohnen und den Halßstarrigen Ort an sich gehabt haben/ welche Halßstarrigkeit von der H. Schrifft sonst den Jüden beygeleget/ hat mancher erachtet/ es würden die Leutlein nach der erschrecklichen Zerstörung Jerusalem/ da viel Jüden

auff

auff die Schiff geflohen und von den Winden hin und wieder verschlagen worden/etliche von den überbliebenen an diese Orth Landes angetrieben seyn/ und allda in ihren Fischer-Büdlein ihre Nahrung gesucht/in sonderheit weil sie noch in ihrem alten Klaglied den Namen Jeru, Jeru, als Jerusalem / offt wiederholen und kläglichen singen. Edidit hunc tractatum Author An. 1567. Filius autem ipsius Severinus Göbelius M.D. alteram editionem procuravit An. 1616. Ex his jam audivimus causas hujus opinionis, quas breviter examinare lubet. De lingua Veteri Prussica, ut primo loco dicamus, eam adhuc nemo præter Funccium Hebraicæ esse similem asseruit. Deindè si hoc verum esset, eadem facilitate Lithvanicam, Curonicam & Livonicam ex Hebraica ortas esse probari posset, cum quibus vetus Prussica ferè conveniebat. Ex religione Veterum Prussorum an probari possit illos fuisse originis Israeliticæ, ego non video, cum Prussi fuerint maximi Idololatræ, *Solem, Lunam, Stellas, Sylvas, Serpentes*, imò ipsos Diabolos in *Potrimpo, Percuno, Picollo,* aliisque Diis ut *Gorcbo, Iszwambrato, Pergubrio &c.* adorantes. Convenientia qualiscunque in ritibus quibusdam non facit certum argumentum Originis in aliqua gente. Novimus enim Diabolum, ut Dei simiam suos sectatores docere ritus, ritibus à Deo institutis similes, ut plurimis exemplis doceri posset, si necessitas id exigeret. Imò si tam levis convenientia rituū, ut hic in sacrificando hirco, faceret eandem gentium Originem, probare in proclivi esset, Prussos Veteres ab omnibus gentibus posse derivari. Nam nulla, credo, gens est, sive tam exculta sive etiam ferè tam barbara, quæ non habuerit olim cum Prussis in ritibus aliquid commune. A *Gallis* nemo unquam Prussos, quod sciam, deduxit, eosdem tamen indè derivare facili negotio possemus, si illud argumentum aliquid haberet roboris. Audiamus enim quæ de ipsorum Druidis

sive

five Philosophis & Theologis refert Diodorus Siculus lib. V. cap. XXXI. p. 293. *Sunt etiam Vates*, inquit ille, *magnæ apud illos existimationis, qui ab auspiciis & victimarum extis de futuris divinant, eisq; plebs universa morem gerit, imprimis ubi de magni momenti rebus consultatio incidit, mirandum & incredibilem quendam ritum observant. Hominem immolatum supra transversum pectoris septum ense feriunt: quo caso prolapsoq; tum è casu & convulsione membrorum, tum è cruoris fluxu quid eventurum sit præsagiunt*. H. i. Eandem Prussici Pontificis fuisse authoritatem referunt Chronica nostra: Cum etiam Prussi in hostem proficisci vellent, eodem ferè modo Deos suos consulebant de prospero belli eventu. Scilicet hominem ab hoste captum immolabant, ubi Summus eorum Sacerdos, *Crive* dictus, ipsi pectus transfodebat. Si sanguis torrentis instar erumperet, prosperè sibi res eventuras sperabant: si verò guttatim tantum destillaret, adversum hoc sibi omen arbitrabantur. Henneberg. in tract. de Vet. Pruss. pag. 20. ex Grunovii Tractatu II. cap. 5. Deindè de Druidis Gallorum Julius Cæsar de bello Gall. lib. VI. dicit quod credant, *non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios*. Eadem de Veteribus Prussis tradit Vincentius Kadlubko Episc. Cracov. (qui in fin. Sec. XII. floruit, jussuq; Casimiri II. Ducis Polon. Historiam suam scripsit, quæ An. 1612. Dobromili typis excusa est) *Est*, inquiens, *omnium Getarum* (per Getas perpetuò Prussos intelligit, ut postea etiam dicetur) *communis dementia, exutas corpore animas nascituris denuo infundi corporibus. Quasdam etiam brutorum assumptione corporum brutescere*. lib. IV. Chron. Polon. cap. 19. p. 512. Hæc & alia occurrebant ritibus Prussorũ conformia apud Gallos; ex quibus tamen nemo à Gallis Prussos rectè derivaverit. Magna itaq; rituum convenientia sit oportet, & quidem accedentibus aliis rationibus, si

 argu-

argumentum hoc procedere debet. Reliqua argumenta à *pertinacia* Prussorum, & à cantilena *Jeru* desumpta, ipse Severinus Göbelius l. c. nimis esse infirmia agnoscit, indè etiam huic opinioni non præbet assensum.

III. Ab Ebræis progredimur ad GRÆCOS, & ab his enim, sunt, qui Prussos deducant. Illi autem in diversas abeunt sententias. Alii à MACEDONIBUS & Alexandri M. Ducibus, Prussos putant esse oriundos. Abbas Stadensis qui Sec. XIII. post Chr. nat. floruit, ad An. 917. cum varias Saxonum Origines enumerasset, addit: *Invenitur etiam, quod reliquiæ fuerint Macedonum, & mortuo Alexandro per totum orbem sunt dispersi. Quia enim Alexander virtute eorum devicerat Asiam, eo defuncto se illi terræ amplius committere non audebant: sed cum 300. navibus recesserunt, quæ omnes perierunt exceptis 54. quarum 18. PRUCIAM occuparunt. 12. Rugiã, 24. applicuerunt ad Albiam, quarum una trans Albiam sylvam incoluit & succidit, in qua postmodum sunt inventi & Holzati appellati.* pag. 99. a. Edit. Reineri Reineccii An. 1587. Helmstad. Alii etiam modum determinant, quo Alexandri M. fautores in has oras penetrarint. Gobelinus Persona: *Macedones*, inquit, *quos Alexander apud montes Caspios tanquam sibi fideliores ad custodiam patriæ reliquerat, audientes eum esse mortuum turbati sunt valdè & perpendentes odium incolarum, per terram redire in Macedoniam desperabant. Quare CCC. navibus præparatis miserunt se in mare Caspium & diu navigantes per mare Oceanum sedes sibi quærebant, sed dum longius oberrabant maris tempestate omnes naves eorum præter 54 perierunt. De quibus tandẽ XVIII. naves intrabant PRUZZIAM & 12. naves terram Rugen & litora maris propinqua. Et reliquæ XXIV. naves ad ostium fluminis Albiæ applicuerunt.* Hæc ille in Cosmodromio ætate V. cap. XI. fol. 105. Verum hæc esse fabulosa, quis non animadvertit? Cui enim ignotum est

Ale-

Alexandro Macedone mortuo, Duces ipsius imperium inter se divisisse, & quidem adeò pacatè ut quidam scripserint testamento Alexandri distributas esse provincias. Curt. lib. X. cap. ult. Deindè fabulam illam esse ostendit iter maritimum, quod illi suscepisse fecisseq; dicuntur per mare Caspium, Oceanumq; , sine dubio Septentrionalem. Sed nunquam auditum est à mari Caspio ad Septentrionalem Oceanum, glacie concretum, potuisse institui navigationem, cum mare Caspium nullibi cum Oceano illo sit connexum. Vid. Albert. Cranz. in Præfat. ad Saxoniam.

IV. Alii ex Asia minore, & in specie ex BITHYNIA, gentem Græcam in nostras oras Duce PRUSIA Bithyniæ Rege, venisse referunt; à quo etiam dictam esse volunt *Prussiam*. Primus, quod sciam, hujus sententiæ author est Joannes Dlugossus Historicus Polon. qui sub Casimiro IV. Jagellonide floruit. Hic ea de re sic loquitur: *Dum enim Prusias Bithynia Rex apud quem Hannibal Pœnorum Dux à populo Romano victo & fugatus exulavit, suasu Hannibalis temerè contra populum Romanum bellum suscepisset & publicam pugnam non respondentibus fibris, dum exta inspiceret, inire esset ausus (ubi etiam in hunc modum ab Annibale increparetur) At tu, inquit, ô Prusia vitulinæ caruncula credere mavis quam Imperatori probato? Conflictus ergò & superatus Prusias cum Bithyniis gente sua in Aquilonarem oram Romanos fugiens venit, & ex suo titulo Prussiæ nomen fecit.* Tom. I. Hist. Pol. lib. II. ad an. 997. fol. 114. Præter nomen autem Prusiæ argumentum assertionis suæ vult esse & *linguam* Veterum Prussorum, quam Græcam fuisse asserit: *Bithynii autem*, subjungens, *populi etiam in hanc diem* (in Prussia) *manent vestigia, quoniam nonnulli Pruteni prisca lingua retinent vocabula & ab Æolicis, Doricis, Atticis & Ionicis populis competenter intelliguntur.* Dlugossum sequitur Matthias à Michovia qui itidem à Prusia Prussos

Prussos

Prusſos dictos esſe tradit, ſecundùm quosdam id verum esſe ſtatuens, addit etiam, *hoc probari ab asſerentibus ex Græco ſermone.* Sic enim ille: *Signum hujus asſerentes inducunt quod vulgare Græcum loquentes intelligant plerumq; verba Pruthenorũ ex regione Bithyniæ Græci ſermonis propagata.* lib. II. Chron. Polon. c. 8. f. 25. in Corp. Hiſt. Polon. Tom. II. Quod autem de Græca lingua dicebant Dlugosſus & Mechovius, illud, quod ego maximè miror, comprobat & Jodoc⁹ Willichius Reſellianus Prusſus, qui circa An. 1560. ſcripſit Commentarium in Cornelii Taciti libellum de moribus Germanorũ: Hic parte I. citati Commentarii cap. XIV. p. 476. de Germanorum lucis ſacris verba faciens: *Quare,* ait, *pro templis illi (*Germani*) lucos & nemora conſecrata retinuerant, in quibus ceremoniæ certæ per ſacrificia habebantur. Vidimus & eam conſvetudinem adhuc reliquam Niemonis i. e. hodiè vocati Memelii accolas obſervare non longè à Regiomonte Boruſſiæ, ubi hircos potisſimum mactant. Quarè Germanica lingua* Bockheilliger *h. e. hircorum cultores plerumq; vocantur, eos tamen Illuſtrisſimus Dux Albertus Marchio Brandeb. ſtudiorum ſingularis Mecænas ad veram pietatis Chriſtianæ formam reducere conatus eſt, iiq; ſunt veri in illis partibus Boruſſi, quorum lingua non eſt Vandalica & admodum peregrina: ſed Græca depravata, ſicut Gallica & Hiſpanica ex Latina corrupta ferè nata eſt,* SICUT IPSE USU COMPERI, QUOTIES IPSIS GRÆCISSANDO LOCUTUS SUM, *ut qui Patriæ meæ vicini ſunt.*

V. Et cum hoc argumentum à linguæ convenientia deſumptum ſatis ſtringere videatur, videbimus quid veri asſertiones illæ contineant, deinde de nomine Pruſſiæ aliquid dicturi. Teſtimonia illa Dlugoſſi & Willichii omni exceptione majora eſſe videntur, cum ille diſertis aſſerat verbis *Prusſos ab Æolicis, Doricis, Atticis & Jonicis populis competenter intelligi.* Hic inſuper *id ſeipſum expertum eſſe* dicat, *quoties*

quoties Græcisſando illis locutus esſet. Sed ego mihi non ducam religioni, hæc omnia in dubium vocare. Nam Dlugosſus ipſe paulò ante citata verba dixerat: *Fuit autem pro ea tempeſtate Prutenorum gens ſæva & crudelis — ſpeciale habens idioma, à Latino tamen aliquantulum derivatum, & quod cum Lithvanico habet concordantiam aliquam — unius & moris & linguæ cognationisque Pruteni & Lithvani Samogitæque fuiſſe dignoſcuntur — & quamvis gentes ipſæ in pronunciatione verborum differunt, quemadmodum Poloni, Bohemi, Rutheni. Nihilominus in multis conveniunt.* Ex quibus patet quod Dlugosſus Prusſis eandem linguam, quamvis dialecto differentem, & eandem originem tribuat cum Lithvanis & Samogitis. Mox autem velut ſui oblitus immediatè modò allegatis verbis adjicit: *Non unius tamen ſtirpis & linguæ fuiſſe æſtimantur. Sed Prutenis alia fertur fuiſſe quam Lithvanis & Samogitis origo. Dum enim Prusſias Bithyniæ Rex &c.* Hic Dlugosſum ſibi ipſi non conſtare, quivis facilè animadvertit. Nemo itaque ipſius teſtimonio tantum deferet, quantum primâ fronte ipſi videbatur deferendum. Turpius adhuc ſeſe Willichius dedit. Nam primò, cum loco citato agat de Veteribus Prusſis, qui Prusſica lingua adhuc utebantur, debuit cum ipſis loqui in Sudinia, ubi ſuperiore Seculo adhuc frequentisſimi erant. Deindè ſi ſæpius ipſis Græcisſando locutus eſt, ipſosque intellexit, necesſarium fuit, ut maximam lingua illa convenientiam habuerit cum Græca, nec oportet eam adeò fuiſſe corruptam ex Græca ut Hiſpanicam & Gallicam ex Latina, utpote quæ etiam à Latinè doctis intelligi non posſint ob diverſisſimam flexionem verborum, & pronunciationem diverſisſimam. Tandè necesſarium etiam fuit ut exactè ſciverit linguam Græcam, de eaque potuerit judicare, eam apud Prusſos fuiſſe corruptam. Verum an hæc ita ſe habere posſint,

 judi-

judicet Lector ex aliis Willichii verbis, quæ reperiuntur Part. II, Comment. in lib. Taciti de morib. German, cap. XXV. pag. 631. seq. Cum enim ipsi objiceretur de succino: *Jodocus est Borussus & succini naturam non probè descripsit.* Respondet ad hanc objectionem: *Fateor quidem me esse Borussum eumq; Resellianum sub Episcopatu Warmiensi, qui est & Heilsbergensis; Sed post Parentum meorum mortem statim in prima ætate vixdum quatuordecim annos natum in Marchiam Brennopyrgensem, ubi est Francofurdiana Academia pervenisse.* Et cum studia sua Francofurti instituta recensuisset, addit: *ubi Bucolica Virgilii enarrare incepi atq; Commentaria qualiacunq; sub prælo excusa sunt. In quibus cum locus de electro explicandus esset, multos meos cives consului, ut veritatē pro virili adumbrarem. Si quidem eam partem nunquam in mea vita vidi, cum ne partes quidem meæ Patriæ satis pro dignitate perlustrarim,* Si igitur in prima ætate vixdum quatuordecim annos natus Prussiam reliquit, partibus Patriæ suæ i. e. tractus Reselliani, nondum satis perlustratis, quomodo igitur cum Prussis Veteribus, adhuc adolescentulus, in tantâ renascentium tantummodo in Prussia literarum caligine, sæpè Græcissando loqui potuit? Sed certè daremus hæc omnia fieri potuisse, præsertim cum quamplurima exempla testentur, alia ingenia præ aliis magis efflorescere. cum etiam non ignoremus, non tantum in Sudinia superiori Seculo repertos fuisse lingua Veteri Prussica utentes, sed etiam in aliis locis Prussiæ, ut in *vicis & pagis tractus Warmiensis* teste Cromero Episc. Warmiens. lib. 1. Hist. Pol. c. V. fol. 409. Tom. II. in Corp. Hist. Pol. item in *Natangia* & circa *Velaviam*, ut patet ex Præfatione Catechismi Prussici Veteris operâ Illustriss. Ducis Alberti procurati & An. 1545. hic Regiomonti impressi. Daremus, inquam, illa fieri potuisse, si modò aliquam linguæ Prussicæ convenientiam cum Græca

ca deprehendere posſemus. Nullam autem reperiri convenientiam cognoſcere posſumus ex illis teſtimoniis, quæ linguam Pruſſicam Veterem ferè eandem fuisſe aſſerunt cum Lithvanica. Audivimus jam illud aſſerentem Dlugoſſum. Cromerus lib. I. cap. V. fol. 409. *Quorum*, inquit, (nempe Prusſorum) *extant adhuc reliquiæ quædam in vicis & pagis tractus Varmienſis & Sambienſis linguâ utentes Lithvanicæ non abſimili*. Et lib. III. fol. 442. *Livonos, Lithvanos, Samogitas & Pruſſos vetus nomen retinentes eadem inter ſe lingua vulgò uti* dicit, tantum quod *multas voces Latinas admixtas eſſe* asſerat. Gvagvinus etiam in Deſcript. Pruſſiæ dicit de Pruſſis: *Idiomate proprio, à Livonico non diſſimili utebantur*. Severinus Göbel tractatu cit. cap. III. dicit: Ihre (der Sudawen) Sprache iſt nicht gantz frembde von der Littauſchen. Jam verò Lithvanicam linguam ex Græca oriundam esſe nobis non perſvadebitur. Multò potiori jure nos eam ex Venedica ſive Slavonica lingua deducere posſemus, cum magna pars Lithvanicarum & Pruſſicarum vocum ſit Slavonica. Deindè quod ſupra diximus Pruſſicam linguam non convenire cum Græca, id probare etiam poſſumus ex reliquiis Veteris Linguæ Pruſſicæ. Ex ſupramemorato itaque Catechiſmo Pruſſico huc quædam adducemus, addito Græco & Lithvanico textu, ex quorum collatione magnam Linguæ Pruſſicæ cum Lithvanica, nullam cum Græca deprehendemus convenientiam. Majorem etiam cum Lithvanica deprehendent ſimilitudinem, qui varias Dialectos Linguæ Lithvanicæ norunt.

Oratio Dominica ſic ſeſe habet:

Græcè.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς. ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ. καὶ ἐπὶ

τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Prussicè.

Thawe nuſon kas tu aſſe andangon. Swintins wirſt twais emmens. Pergeis twais laeims twais quaits audaſſeiſin/ andangon/ key na ſemmey. Nuſan geittin dais numons ſchindeinan. Ba atwerpeis noumans nuſon auſzautins/ kay mas atwerpimay nuſon auſchant nikamans. Ba ny wedais mans en perbandan/ Sclait is rankeis mans aſſa wargan.

Lithvanice.

Tewe muſu kuris eſſi dangui. teeſſie Szwenczamas wardas tawo. Te ateit tawo karaliſte te nu ſi důdie tawo walle kaip dangui/ taip ir ant ʒemes. Důna muſu dieniſzka důk muns ſzendiena. atleiſk mums muſu kaltes kaip mes atleidʒiam ſawiemus kaltemus. Ne důk mus weſt y pikta pagundima/ Bet gelbek mus nu pikto.

Symbolum Apoſtolicum ſic habet:

Græcè.

Πιστεύω εἰς θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. καὶ εἰς Ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ κύριον ἡμῶν. συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ μαρίας τῆς παρθένου, Παθόντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, σταυρωθέντα, θανόντα, ταφέντα, κατελθόντα εἰς ᾅδου, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. Ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν θεοῦ τοῦ πατρὸς παντοκράτορος, ὅθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον. πιστεύω ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικήν, ἁγίων κοινωνίαν. Ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Σαρκὸς ἀνάστασιν. καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Pruſſicè.

As drowe en Deiwan Thawan/ wiſmoſing/ kas aſt taykowuns dangon ba ſemmin. Ba an JEſum Chriſtum ſwaian ainan ſunun Rekian nuſon. Kas

Pats

Parikots ast assastan naseilon Swintan / Gemmons as sasian Jungfrauen Marian / Stemmo po Pontio Pilato / scrisito / aulawns ba encops / Sanmay lesuns ptey Pekollin / Tirtin deinan at skiwuns assa gallans. Vnsey gobuns andangon. Sindats preitickray driwas Thawas wisnmosingis / Stwendau pergubuns wirst preileiginwey stans geiwans ba autanwussiens. As drowe an naseilon swintan / ainan swintan krixstianiskun Kirkin / ainan petroniscon Szwintan. Et werpsannan grecon, At skisenna menschon. ba prabitscun geiwin.

Lithvanicè.

Aß tikkiu y Diewa Tewa wisgalinti / sutweresi Dangaus ir zemes. Jr y Jesu Christu io wien gimmusu Sunu wießpati musu / kurs Prasideies nu dwases Szwentos / gimmes iß Maryos Mergos czystos Kenteses po Ponsku Pilotu / nukrizawotas / numirres ir palaydotas / Nuzenge y pekla / treczoi dienoi kelesi iß numirusu / uz zenge ant dangaus. Sed po deßines Diewo Tewo wissogalinczo / iß te pareis suditu gywus ir nurusus. Aß tikkiu y dwase Szwenta / ßwenta Krikßczonißka baznyczia. Szwentuju draugiste. atteidimma grieku. kuno iß numirrusu prikalimma. ir amzina giwota.

Ex his ne unica quidem vox Prussica cum Græco convenit, nisi quis objicere velit particulam *kay* sive *key* quod cum Græco καὶ convenire videtur ut ex collatione apparet. Sed neq; hæc particula Græcam habet originem. *Key* enim sive *kay* hic non est idem quod Græcum καὶ, sed idem est quod ὡς, *quemadmodum*, & coincidit cum Lithvanico *kayp*. Græcum verò καὶ Prussis est *ba*. Tandem etsi daremus Prussicæ & Lithvanicæ linguæ convenientiam quandam esse cum Græca (quod de quibusdam, paucissimis tamen, vocabulis dari potest) indè tamen probari non posset Prussos ex Bithynia oriundos fuisse à Rege Prusia.

 Nam

Nam potuissent aliundè pauculas illas voces accipere Prussi, & quidem longè commodius. Videlicet notum est Russos à Græcis non modo literas, sed etiam religionem suam accepisse. Indè sæpius etiam Helmoldo Russi Græcorum appellatione insigniuntur, ut lib. 2. Chron; Slav. c. 13. l. 4. c. 26. Vid. Bankertus in Notis ad lib. 1. Helmoldi cap. 1. pag. 3. Russi itaque à Græcis quædam acceperunt vocabula; Prussi verò à Russis, non à Bithyniis. Nomen Prusiæ Regis hic non facit ad rem. Nam Prusiam Regem in Prussiam non venisse cognoscimus ex Justini lib. XXXIV. cap. 4. ubi refert Prusiam à filio esse regno spoliatum, etiam à servis desertum. Et cum in latebris ageret non minori scelere, quam filium occidi jusserat à filio interfectum. Si verò objicias potuisse alios Prusiæ Regis fautores, qui ipsi cædem filii suaserant, iram filii metuentes, in has terras profugisse, & ab ejus nomine Prussiam appellasse. Neq; hoc quidquam ad rem facere dicemus. Si enim huc concessissent, statim post ingressum à nomine Prusiæ Prussiam appellassent, cum tamen notum sit, nomen Prussiæ nostræ multis seculis esse recentius ut postea ostendemus.

VI. Sunt etiam, qui, vanitatem prioris sententiæ animadvertentes, Prussos antiquos à BRUCTERIS Germanicis populis in has oras transgressis, Prussiæ nomen accepisse existimant. Quâ de re Jacobus Spigelius: *Strabo author est*, ait, *circa Amasin fluvium Bructeros habitasse. Hos Drusus navali prælio superavit. Undè ab Austro in Aquilonem delapsi ad Oceanum hodiè Pruteni putantur. Facilè namq; Bructeros in Prutenos convertit*, in Scholiis ad Ricardi Bartholini Perusini lib. II. Austriados in fin. fol. 517. inter Script. German. à Justo Reubero editos. Sed & hæc sententia facilè exploditur. Certum quidem est, quod Strabo asserat Bructeros à Druso superatos lib. VII. Geographiæ in pr.

Conf.

Conf. Tacitus lib. 1. Annal. c. 51. Sed illos post hanc pugnam usque in Prussiam nostram penetrasse, neque Strabo neq; Tacitus asserit. Imò postea primo Principatus Trajani anno Romæ nunciatum erat, Bructeros fuisse à Chamavis & Angrivariis pulsos ac penitus excisos, teste Tacito lib. de morib. Germanor. c. 33. Quonam verò reliquiæ Bructerorum concesserint, difficile dictu est. Phil. Cluver. eos collocat super Rheni ripam inter Agrippinensem Coloniam & confluentes Mosellæ. Vid. Cluver. lib. III. Germ. Antiq. cap. XIV. Neque etiam nomen Bructerorum adeò simile est nomini Prutenorum, ut in illud potuerit transire.

VII. Antequam ad veriores, vel saltem verisimiliores progrediamur opiniones, non omittendũ est illud, & Chronica nostra Prussica sive sint typis impressa, sive etiam adhuc MS in Bibliotheca Electorali asserventur, parum solidi nobis de Originibus Prussicis afferre, cum ab hominibus plerumque imperitis sint conscripta. Pudet me tædetq; fabularum, quibus illi volumina sua inferciunt. Et licet aliquando vera videantur proponere, ea tamen tot figmentis involvunt, ut & hæc quæ verè contigisse credibile est, indubiũ fermè vocare cogamur. Exempla in sequentibus occurrent, jam tantum quædã, quæ huc facere videntur subjiciemus. Chronicon quoddam MS. Authoris incerti statim fol. 1. refert, Augusti Imperatoris tempore quosdam Astronomos in quadam Bithyniæ urbe *Satura* disputasse, de populis in Prussia habitantibus, misisseque quosdam Astronomos ad explorandas has regiones; ex quibus unicus tantum nomine *Divones* reversus, hæc nunciasse fertur: non habitasse in Prussia constanter unam gentem, sed modò appellatam esse *Sargagam*, ab aliis *Geliden* & ab aliis rursus *Vatiniam* &c. Eorum Principem dicit vocatum fuisse MASO cui Prussici illi populi etiam liberos suos tributi

loco

loco pendebant. Habet hæc etiam ex citato Chronico Matthæus Weisselius in Chron. Pruss. p. 7. uterq; verò ex Christiani primi Episcopi Prussiæ Chronico. Addunt alii Prussos primis illis temporibus tributarios fuisse Principibus Masoviæ *Antonio* filioque ejus *Czantvvigio* donec tandem à *Scandinavis* illa servitute liberarentur. Casp. Hennebergerus in tract. de Vet. Pruss. pag. 6. Sed nugas illas esse dicet, quicunque vel à limine salutavit Historiam Polonicam. Hæc enim de Masovia sequentia nobis tradit. Cum totum regnum Polonicum Sec. XI. in impotens Rixæ Reginæ dominium concitatum esset *Maslaus* quoque sive *Masos* Pincerna Regis Miecislai II. Dominatum in tractu Plocensi arripuit eamque terram à suo nomine Masoviam appellavit. Dlugoss. Tom. 1. lib. III. Hist. Pol. fol. 189. seq. ad an. 1040. Cromer. Neugeb, & alii. (Quamvis Stanislaus Sarnitius lib. I. Annal. Polon. f. 34. *Masovios* à *Massagetis* nomen habere statuat, nec probet illam derivationem nobilis populi à vili homine Maslao) Indè cum Casimirus I. Rex Pol. Ducatum Masoviæ à Maslao tyranno recepisset, semper etiam annexus fuit Regno Poloniæ, donec tandem An. 1120. Lescus Albus Dux Pol. eundem attribuerit Conrado fratri suo. Indè Masovia Duces suos habere cœpit. Quodsi hæc vera sunt, quomodo itaque Prussi Ducibus Masoviæ *Antonio* & *Czantvvigio* subjecti esse potuerunt? quomodò nomen illud Mosoviæ antè tempora Scandianorum notum esse potuit, quod multis seculis post demum innotuit? Ut taceam Chronica nostra nullum antiquum authorem potuisse pro sententia sua confirmanda proferre. Cœtera quoque jam prætereo.

VIII. Cum itaque ex Scriptoribus nostris nihil certi cognoscere liceat, antiquorum Scriptorum Monumenta perlustrabimus, & multò veriora illos de gentibus his

tradi-

tradidiſſe comperiemus. Apud antiquos obſcura quidem ſunt gentis noſtræ indicia, non tamen planè ſunt nulla; idque ob ſuccinum quod noſtris in oris antiquiſſimis etiam temporibus collectum, per orbem diſtrahi ſolebat. Ex ea itaque ratione novimus jam longè antè tempora *Herodoti Halicarnaſſei* antiquiſſimi Hiſtoricorum (qui vixit ſub Monarchia Perſica, tempore Artaxerxis Longimani Olymp. 84.) homines in Pruſſia noſtra habitaſſe, qui ſuccinum colligebant. Communi enim tum ferebatur famâ, populos quoſdam in extremitatibus Europæ ad fluvium *Eridanum* ſuccinum colligere; cui tamen ipſe Herodotus fidem non habet: *De extremitatibus*, inquit ille, *Europæ quod pro comperto referam non habeo. Neq; enim aſſentior fluvium quendam eſſe Eridanum à Barbaris vocitatum qui ſubit mare ad ſeptentrionem ſpectans, undè electrum venire narratur. Nam vel ipſum coarguit nomen Eridanus quod Græcum eſt, non barbarum ab aliquo Poëtarum fictum. Sed etſi hoc ſtudioſè quæſivi, à nemine, qui ipſe viderit, accipere potui, quomodo ſe habeat mare ad illam Europæ partem. Ab extrema itaq; ad nos venit ſtannum electrumq;.* Hæc Herod. lib. III. qui inſcribitur Thalia. mult. poſt. med. pag. 234. Non tamen turbare quempiam debet, quod adeò dubiè loquatur, imò fidem nullam habeat relationi de Eridano. In tanta enim peregrinantium infrequentia mirum non eſt rem hanc totam plurimis fuiſſe involutam fabulis, adeò ut Hiſtorici neſcierint quid literis hac de re prodere debuerint. Jam antè Herodotum Æſchylus aliique Poëtæ finxerant: *Phaetontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos lacrymis electrum omnibus annis fundere juxta Eridanum amnem quem Padum vocamus. Et electrum vocatum, quoniam Sol vocitatus eſt elector plurimi Poëtæ dixere, primique, ut arbitror, Æſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides Satyrus.* ait

Plin. lib. XXXVII. cap. 2. circa fin. Videbant quidem Viri prudentes hæc esse Poëtarum somnia, videbant tamen simul, aliquid veri sub his fabularum involucris inveniri: *Quod esse falsum*, pergit porrò Plinius, *Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse certum est. Nec verò ullas ibi appositas esse in quas quidquam cursu Padi devehi possit.* Hinc scrutati sunt Eruditi, ubi *Eridanus* ille *succinum* vehens, ubi *Electrides* insulæ ab electro sive succino ita dictæ, ubi succinum ipsum reperiretur. Alius hîc alio propius rem tetigit. Et certè conatus Herodotum non fefellisset, nisi ipsum nomen Eridani non barbarum, dubium tenuisset. Licet meminisse poterat, hoc nomen à Græcis potuisse corruptum esse, aut planè à Græcis amni illi impositum, ut eo commodius peregrinatines eò institui possent ad mercaturam exercendam. Et certè corruptum illud nomen fuisse ex nomine fluminis propè Dantiscum, die Raddune / dicti, suspicatur P. Cluverus Dantiscanus Prussus lib. III. German. Antiq. c. 34. post med. & ex eo Joan. Micrælius lib. I. Chron. Pomeran. num. IV. p. 4. per *Electrides* autem intelligunt illi das grosse Werder / die Nârung: Micrælius addit *Samlandiam* l. c. num. 5. p. 6. Quæ ut satis probabilia rejici non posse videntur.

IX. Ergò jam sic satis constat, ante tempora Herodoti, imò antè tempora Æschyli Poëtæ habitasse in Prussia homines succinum colligentes, quinam autem illi fuerint, nondum apparet. ULMIGEROS sive *Hulmigeros*, vel etiam *Ulmigavos*, item *Ulmiganos* illos appellant passim Scriptores nostri. Vid. etiam Erasm. Stella lib. I. & II. Antiquit. Pruss. Æn. Sylv. in Descript. Europ. c. 29. Corrupta hæc sunt nomina ex ULMERUGIS, de quibus Jornandes & nos

ex

ex eo in sequentibus. Sed adhuc dubium est, utrum Jornandes per *Ulmerugos* intelligat incolas Prussiæ. Probabilius enim est *Ulmerugos* ipsi esse *Rugios* in Pomerania. Ptolemæus qui vixit sub Antonino Philosopho Imp. in his terris collocat VENEDAS sive VINIDAS Sarmaticas gentes. *Tenent*, inquit, *Sarmatiam gentes maximæ, Venedæ per totum Venedicum sinum* (sic appellabatur Sinus Codani pars qua Prussiam, Curoniam & Livoniam alluit) —— *Minores autem gentes tenent Sarmatiam penes Vistulam quidem fluvium sub Venedis Gythones* —— *Iis omnibus orientaliores sunt sub Venedis quidam iterum Galindæ, & Sudeni & Stavani usq; ad Alaunos.* lib. III. Geogr. cap. V. fol. 81. seq. Edit. Græco-Latinæ Sansonii. In hoc quidem fallitur Ptolemæus, quod putet suo tempore adhuc Venedas per totum sinum Venedicum habitasse; (notum namq; est illo tempore quo vixit Ptolemæus jam Gothones & Æstios has oras tenuisse) at quod antiquissimis temporibus ibi Venedæ suas sedes habuerint, id in dubium vocari non potest. Unde enim Sinus Codanus nomen Sinus Venedici accepisset nisi à Venedis accolis. Probare idem videtur Ph. Cluverus ex illis Livoniæ locis. Wenden/ Windau/ Uschewende / sed loca hæc multò sunt recentiora, quam ut indè Venedas gentes Sarmaticas ibidem habitasse colligere queamus. Hæc nomina namque à *Vinnone* Magistro Ordinis Ensiferonum in Livonia sunt locis illis, ut à conditore, imposita. Vid. Chronica Deutschen Ordens sive ut alii citant Hohemeister Chronick ab Episcopo Paderbornensi scribi cœpta fol. 41. Probabilius illud argumentum est, in his oris habitasse Venedas, quod Græcorum antiquissimis occasionem dedit fingendi in Italia in Venetorum regione flumen Eridanum, (Padus is est vero nomine) à quo succinum, sive, ut illi vocabant electrum veniret; quum id in Venedorum litore ad

Vistulæ usque ostia omni ævo legeretur. lib. III. Germ. Antiq. cap. XLIV. in pr. Aliam tamen fabulæ hujus occasionem expressit Plinius quando dixit: *Affertur à Germanis in Pannoniam maximè provinciam. Indè Veneti primum, quos Græci Henetos vocant rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexa fabulæ videtur causa, hodieq; Transpadanarum agrestibus fœminis monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia.* lib. XXXVII. Nat. Hist. cap. 3. An verò VENEDÆ Sarmaticæ gentes ejusdem sint Originis cum VENETIS Italiæ populis, quos à Græcis *Henetos* dici, Plinius affirmat; quosque ab HENETIS in Paphlagonia deducunt multi, nos non disputamus: cum de rebus adeò vetustis, præsertim ubi desunt rationes probabiles, judicium ferre sit perquam difficilè. Vid. Mart. Cromer. lib. I. de Ortu. & reb. gest. Polon. Stanisl. Sarnitius in Annal. Polon. libb. tribus prioribus. Henricus Bankertus in Not. ad Helmoldi lib. 1. Chron. Slav. c. 2. & alii.

X. Antiquissimi itaque Prussiæ incolæ fuerunt VENEDÆ & Venedarum populi *Galindæ, Sudeni, Stavani* aliique. Sed antiquissima etiam perhibetur fuisse migratio GOTHORUM in oras Prussicas ex *Scantia* sive *Scanza* vel ut alii multi pronunciant *Scandinavia*, quæ est hodierna Svecia & Norvvegia. De hac migratione Jornandes Sec. VI. Scriptor (quem alii Gordianum appellant) sic loquitur: *Ex hac igitur Scanzia insula quasi officina gentium, aut certè velut vagina nationum cum Rege suo nomine Berig Gothi quondam memorantur egressi, qui ut primum è navibus exeuntes terras attigere, illico loco nomen dederunt. Nam hodiè illic, ut fertur Gothiscanzia vocatur. Undè mox promoventes ad ad sedes Ulmerugorum, qui tunc oceani ripas insidebant, castrametati sunt, eosq; commisso prælio propriis sedibus pepulerunt*

runt eorumque vicinos Vandalos jam tunc subjugantes suis applicuere victoriis. Ibi verò magna populi numerositate crescente, etiam penè quinto Rege regnante, post Berig, Filimer, Filogud, Arigis consilio sedit, ut exindè cum familiis Gothorum promoveret exercitus, qui aptissimas sedes locaq; dum quæreret congrua, pervenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Ovim vocabantur. Probat hæc postea Jornandes ex antiquis Gothorum carminibus, Lib. de Reb. Geticis cap. IV. Edit. Grotianæ. Ex Jornande sua hausit Johannes Magnus in Histor. Svedica, qui etiam annum determinat, quo hæc migratio Gothorum ex Scantia contigerit in Pomeraniã & Prussiam. Nempe dicit fuisse Annum post mund. cond. 2531. Et post Diluv. 875. & ante Chr. nat. 1430. tempore Othonielis Judicis in populo Israelitico. Huic opinioni de Gothorum ex Scanzia migratione opponit se Ph. Cluverus lib. III. German. Antiq. cap. XXXIV. fol. 132. ubi, *Jornandem fabulis suis contaminasse potius, quam illustrasse gentem Goticam*, dicit, & postea ait: *Jornandem se præbuisse ineptissimarum nugarum posterioribus hominibus Ducem.* Et cum verba Jornandis de hac migratione prolixè commemorasset, hæc subjicit: *Ergò in iis quæ in medium adduxi primum miror quisnam aliquot jam ante Trojanum bellum seculis migrationẽ Gothorum è vagina illa nationum Scanzia adnotaverit: undè eam bis mille circiter post annos habere potuerit vel Jornandes vel Dexippus vel deniq; Ablavius? Ipsorum Gothorum carmina quæ ab Ablavio allegat Jornandes ad ea spectare tempora, quæ Christi Jesu nativitatem aliquot seculis subsecuta sunt infra patebit: Joannes verò Magnus Archiepisc. Upsaliensis quod Gothorum etiam antè exitum è Scandinavia XIII. Reges nominatim enumeravit; Id sanè de suo, multò Jornande vesanior adfingere ausus est, è cujus Historia, si ea quæ Duce Jornande è Getarum, Gothorum & Scytharum rebus gestis suis Gutis falsò* ad-

adstruxit, demas, vix tertia pars universi operis manebit. Hæc & alia Vid. ap. Cluver. l. c. Verùm Hugo Grotius in Prolegomen. ad Histor. Gothorum, Vandalorum & Longobard. p. 14. & seqq. fusè Jornandis sententiam & relationem propugnat, quamvis multò recentiorem hanc migrationem faciat, quam fecit Joannes Magnus. Videlicet statuit hanc migrationem contigisse annis plus trecentis ante Christi tempora. *Primum* pro Jornande suo desumit argumentum ex Actis publicis Legum, Judiciorum, Rationum, ubi nomen hoc Gothorum in Svedia, sive Germanicâ sive Latinâ linguâ semper idem invenitur. *Secundum* argumentum depromit ex Historiis exterarum Gentium, Moscovitarum, Slavorum, Anglorum, Hispanorum, apud quos semper creditum est Gothos prodiisse è Scanzia sive hodierna Svedia. Profert *tertio* ex incerti Scriptoris Chronico Slavico, quod Marinus Episcopi Romani Legatus cum circa An. 1467. in Svediam venisset, abstulerit indè libros, quos dicebantur Gothi olim circa An. 378. cum Romam & vicina raptarent, abstulisse. Affert *tandem* ex Ptolomæo, & qui eum sequitur, Martiano Heracleota, in Scandiarum maxima, quam & propriè Scandiam dicunt vocari, & quidem ad meridiem, ubi & nunc reperiuntur jam tum fuisse *Gutas*, quod nomen idem est cum *Gothis*. Verùm hæc adhuc nihil videntur sententiæ Cluveri nostri derogare. Nam consensus ille gentium exterarum nititur relatione Jornandis, & quos hic sequitur, Dexippi & Ablavii, qui, ratione habitâ ad antiquitatem migrationis illius, Scriptores nimis sunt recentes. Idem de Actis publicis dici potest. Chronicon illud Slavicum incredibilia tradit. Notum enim est Gothos qui Romam vastarunt non immediatè prodiisse ex Svedia, sed à Ponto Euxino, quo jam tum à mari nostro Baltico erant progressi. Jornand. l. c. cap. IV. Nec eosdem in Sveciam rediisse

rediisse post vastatum Imperium Rom. probari poterit, quomodo itaque Româ libros in Svediam potuerunt transferre? De Gutis Ptolemæi incertum est, an fuerint in Scanzia αὐτόχθονες an verò à Gothis aliis oriundi, eò penetrarint? Hæc & alia pro Cluvero nostro possumus ad Grotiana illa reponere.

XI. Verùm, sive *Gothi*, (qui & *Gothones*, *Guthones*, *Gutæ*, *Gythones* dicuntur) ex Scantia fuerint in has oras progressi, ut Jornandes vult, sive etiam fuerint in nostris oris αὐτόχθονες, ut Cluverus velle videtur. Hic nobis ulterius dispiciendum est, quousque in Prussiam Gothones fuerint progressi. Æneas Sylvius, Erasmus Stella aliique nostrates Historici ex Jornande referunt Gothos *Hulmigeris* expulsis eorum terram occupasse in ripa Vistulæ orientali inter Ossam & Drebniz amnes, quæ *Hulmigeria* postea secundùm ipsos appellata est *Culmigeria*. Sed jam supra innuimus, Jornandem non scripsisse *Ulmigeros*, ex quo vocabulo deinde fieri potuerint *Culmigeri*: sed *Ulmerugos* per quos rectius intelliguntur *Rugii* Pomeranici populi. Phil. Cluverus lib. III. Germ. Antiq. c. 34. Gothis hos constituit terminos, nempe Gothos perhibet ab oriente habuisse Vistulã, & ubi is in duo scinditur cornua inter Pölplin & Stum, alveum ejus orientalem qui dicitur Nogat, præterfluitque Mariæburgum, indè propè Elbingam in lacum effunditur. Hinc verò ipsum lacum ad ostium usque, quo is inter duos vicos Balge & Pillau Oceano miscetur. Secundum Cluveri igitur sententiam Gothi sive Gothones tenuerunt tum hodiernam Pomerelliam, item das grosse Werder & die Nährung. Sed nos longius progressos esse Gothonos arbitramur. Cum enim Pytheas (qui CCL. annis vixit post Herodotum, sub Ptolemæo Philadelpho) testetur apud Gothos sive Gothones legi succinum, apud Plin. XXXVII. cap.

cap. 2. circa fin. Succinum autem cum maximè in hodierna Sudinia inveniatur, & tum sine dubio inventum sit, probabile est Gothones jam tum & Sudiniam tenuisse. Confirmamur in ea sententia, quoniam Pytheas refert Gothones æstuarium accolere quod dicitur *Mentonomon.* Per æstuarium illud intelligit lacum, das frische Haff/dictum, licet circa magnitudinem ejus erret; aut si mitius loqui velimus error aliquis negligentia librariorum irrepsit, adeò ut pro ἑξακισχιλίων σταδίων i. e. sex millium stadiorum, scribendum & Plinio legendum fuerit ἑξακοσίων σταδίων i. e. sexcentorum stadiorum. Mentonomon autem dicebatur forsan à Medenaw vico Sudiniæ, quæ est conjectura Micrælii lib. I. Chron. Pom. num. 6. pag. 7. Quod si verum est, concludi posse certum est Sudiniam tenuisse Gothos. Medeuau enim non Sarmaticum Venedarum sed Germanicum Gothorum vocabulum est; cum terminatio *au* Germanica sit, significans terram, ut in his Morau/Nassau/Betau/Welau ꝛc. Nec legimus, quod ego quidem sciam, vicum illum Medenau ut & alios Girmau &c. ab Ordine Theutonico esse conditos, adeò ut indè colligere liceat, à Gothis adhuc illa vocabula remansisse. De reliqua parte Prussiæ id asserere possumus, paulò ante Christi nati tempora Venedicos sive Sarmaticos populos eam adhuc possedisse. Illud tandem prætereundem nobis non est, Gothos sive Gothones à multis & vetustis & recentioribus Historicis appellatos etiam fuisse GETAS, quamvis malè illud factum esse probet Cluverus lib. III. Germ. Antiq. cap. XXIV. quem hic exscribere nolumus. Hoc tantùm addimus *Prussos* etiam ipsos, quoniam *Gothi* fuerunt, etiam appellari *Getas* à quibusdam, ut à Vincentio Kadlubkone Historico Polonico in fin. Sec. XII. apud quem Prussi perpetuò ferè audiunt *Geta.* Vid. l. 3. epist. 31. & lib. IV. c. 19. & alibi. Huc etiam

etiam forsan collimat antiquus Scholiastes in Adamum Bremensem num. 87. ubi dicit: *Gothi à Romanis Getæ vocantur, de quibus Virgilius dicere videtur:*

— — — — acerq; Gelonus
Cum fugit in Rhodopen atq; in deserta Getarum
Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Hoc usq; bodiè Gothi & Sembi (Samländer) *facere dicuntur, quos ex lacte jumentorum inebriari certum est.* Hæc ille. Quod autem Prussi olim biberint *sanguinē* equinum, *lac* & *aquam*, id testantur Adam Brem. de Situ Dan. p. 147. Chronica Deutsches Ordens fol. 19. a. & Casp. Henneberg. in Tract. de Vet. Pruss. p. 5. b. ex Jeroschini antiquo Chronico. alii.

XII. A Scriptoribus qui post Christum natum vixerunt, in Prussia nostra collocantur ÆSTII, qui sese extendebant per *Prussiam, Samogitiam, Curlandiam* & *Livoniam* usque ad sinum Finnicum, ubi adhuc hodiè *Esthonia* Æstiorum conservat memoriam. Tacitus in lib. de Morib. Germ. in fin. de illis sic loquitur: *Ergò jam dextro Svevici* (Balthici) *maris littore Æstiorum gentes alluuntur, quibus ritus habitusque Svevorum, lingua Britannicæ propior. Matrem Deam venerantur, insigne superstitionis formas agnorum gestant, id pro armis omniumque tutela securum Deæ cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta cœterosque fructus patientius quam pro solitâ Germanorum inertia laborant. Sed & mare scrutantur; ac soli omnium succinum quod ipsi glessum vocant inter vada atq; in ipso litore legunt.* De iisdem Æstiis Jornandes Sec. VI. de Reb. Geticis cap. V. p. 615. 616. agit, ubi etiam addit, *Vidioarios*, sivè quemadmodum alii legunt *Viridarios.* (Die Werderschen.) *Ad littus autem*, inquit, *Oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulæ fluminis ebibuntur, Vidioarii resident, ex diversis nationibus aggregati, post quos ripam Oceani ITE-*

MESTI (alii legunt ESTII sive ÆSTII) *tenent pacatum hominum genus omnino.* Et cap. 23. p. 643. cum de Venedis, Antibus & Slavis egisset, addit: *Æstrorum* (alii legunt *Æstorum*) *quoque similiter nationem, qui longissima ripa Oceani Germanici insident, idem ipse* (Emmericus Gothorum Rex) *prudentia virtute subegit.* Eodem Sec. VI. floruit Cassiodorus, apud quem reperitur Theodorici Gothorum Regis ad Æstios, quos ibi Hæstos appellat, epistola gratiarum actoria pro succino sibi ab Hæstis misso, cujus epistolæ initium hic dabimus: *Hæstis Theodoricus Rex. Illo & illo Legatis vestris venientibus, grande vos studium notitiæ nostræ habuisse cognovimus, ut in Oceani litoribus constituti, cum nostra mente jungamini: suavis nobis admodum grata petitio ut ad vos perveniret fama nostra, ad quos nulla potuimus destinare mandata. Amate jam cognitum, quem requisivistis ambientes ignotum — Et ideò salutatione vos affectuosa requirentes, indicamus succina, quæ à vobis per horum portitores dicta sunt grato animo fuisse suscepta: quæ ad vos Oceani unda descendens, hanc levissimam substantiam, sicut & vestrorum relatio continebat, exportat: sed undè veniat, incognitum vos habere dixerunt, quam ante omnes homines patria vestra offerente suscipitis.* Sec. IX. Eginhardus in Vita Caroli M. cap. 12. *Hunc*, ait, *Sinum*, (Codanum) *multa circumsident nationes: Dani scilicet & Sueones & quos Nortmannos vocamus septentrionale litus & omnes in eo insulas tenent. at litus Australe Slavi & Aisti & alia diversa incolunt nationes.* Posterioribus temporibus ulterius versus Septentrionem progressi sunt in Livoniam. *Eistorum* autem in Livonia crebrā faciunt mentionem Chronica Deutschen Ordens Vid. f. 39. b. 41. b. 42. b.

XIII. Hos Æstios Germanos fuisse multa persvadent. Tacitus meminit similitudinis morum cum Svevis, linguæ autē similioris Brittannicæ quam Svevicæ. Dicit porrò frumenta

menta eos, cœterosq; fructus patienti' quam pro solita Germanorum inertia laborasse. Accedunt etiam varia locorũ nomina, quæ ordo Theutonicus hic jam reperit, & videntur partim à Gothis, ut supra innuimus, partim ab Æstiis inventa ut **Medenau/ Germau/ Quedenau/**&c. Undè etiam hi Æstii venerint, paucis inquirere non pigebit. Phil. Cluverus lib. III. Germ. Antiq. c. XLIV. & XLVI. putat eos fuisse *Istævones* Rheni accolas, quos Pytheam, Strabonem & Stephanum putat intelligere per *Ostiones* sive *Ostiæos*, quamvis de sedibus Ostionum inter se pugnent. Hos itaque Æstios sive Ostiones sive Istævones existimat longè ante Cæsaris in Galliam Comatam expeditiones huc commigrasse, succenseta; Goropio Becano, quod *Æstios* mutaverit in *Austrios*. Hugo Grotius in Prolegomen. supra citatis comprobat sententiam Goropii Becani, & probat hic *Æstios* sive *Ostiæos*, *Ostiones* sive *Austrios* habitasse, dictos ab Oriente Sole à cæteris Gothis qui in Scandinavia remanserant. Probat illam derivationem *primò* indè quia hoc nititur testimonio Saxonis Grammatici. Deindè quia Orientis vocabulum erant qui *est* pronunciarent ut *Æst-Saxia* i.e. Saxonia Orientalis in Anglia. Tandem etiam quia Plinius *Glessariam* insulam, quæ est *Samlandia* Prussorum, expressè appellat *Austraniam* lib. IV. Hist. Nat. cap. 13. Ex sententia itaquè Grotii colligitur, ipsum existimasse Æstios fuisse Gothos ab aliis Gothis occidentalibus ita vocatos. Vid. Grotius l. c. p. 11. 41. Utraque sententia non caret dubio. Migrationis *Istævonum* in has oras, de qua loquebatur Cluverus, nullum extat in antiquitate vestigium, adeoque mera hæc est conjectura. Contra Grotium illud meritò affertur, per *Glessariam* insulam *Austraniamq;* non posse intelligi *Samlandiam* in Prussia, sed aliam aliquam insulam in Oceano Germanico, quà alluit Cimbricam Chersonesum sive

Jutlandiam. Forsan fuit insula quæ hodie dicitur, *de Strant*. Id enim colligitur ex descriptione Plinii: *Quidam*, inquit Plinius, *hæc habitari ad Vistulam usque fluvium à Sarmatis, Venedis, Scyrris, Hyrris tradunt. Sinum Clylipenum vocari & in ostio ejus insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ Haustisus appellatur XXIII. M. passuum. Inde insulæ Romanis armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta à frugis similitudine sponte provenientis. Item Glessaria à succino militiæ appellata à Barbaris Austrania præterque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin usque fluvium Germaniæ accolunt gentes haut explicabili mensura.* lib. IV. c. XIII. Quod autem dixerat Glessariam, Burchanam, Fabariam fuisse Romanis armis cognitas, id explicat lib. XXXVII. c. III. pr. quando ait: *Certum est gigni in insulis septentrionalis Oceani* (succinum) *& à Germanis appellari glessum, itaque & à nostris unam insularum, ob id Glessariam appellatam Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente Austraviam à barbaris dictam.* Ex quibus manifestum est per Glessariam non posse intelligi Sambiam sive Samlandiam nostram, ut Grotius, Micrælius aliiq; plurimi volunt. Repugnat enim insulæ situs. Vix insuper est verisimile Germanicum Cæsarem huc usque navibus appulisse. Nec objici potest testimonium Taciti supra asserentis *Solos Gothones succinum, quod ipsi Glessum vocant, inter vada atque in ipso litore legere.* Nam hoc intelligit Tacitus de succino optimo, quodque ejus est quantitatis ut ex illo aliquid possit effici, aliàs & in aliis locis vel hodie succinum reperiri non negamus; hoc tamen est minoris pretii, minores etiam tantum sunt ejus particulæ, officinis artificum inutiles. Et hoc etiam expressit Theodoricus Rex, in Epistola sua superiore numero citata, in qua dicebat *Hestos ante*

omnes

omnes homines, patria offerente succinum accipere. Tales itaque particulas minores succini sive glessi cum milites Cæsaris Germanici reperissent, appellarunt insulam illam Glessariam, quæ barbaris dicebatur Austrania. Hactenus igitur de insula Glessaria assentimur Cluvero. Sed quo minus Æstios arbitremur fuisse Gothos, nullam videmus urgentem causam, præsertim si dicamus *Ostiones* alium ab *Æstiis* fuisse populum. Videntur enim Gothi sensim ulterius progressi, totam Sinus Venedici oram tandem occupasse, & deindè ab aliis Gothis occidentalibus appellati esse *Æstii* i. e. *orientales.* Et huic sententiæ nostræ favet etiam illud, quod & posterioribus temporibus, quibus Æstii hic habitasse perhibentur, ab ejusdem tamen sequioris ætatis Scriptoribus appellentur *Gethæ*, qui secundum illorum sententiam iidem sunt qui *Gothi.* Vid. n. XI. fin. Huc etiam forsan respicit antiquum Epitaphium *Boleslai.* I. R. P. cognomine *Chrobry*, quod Sec. XI. pr. positum est, & reperitur adhuc Posnaniæ in Ecclesia Cathedrali, ubi hæc inter alia reperiuntur verba:

Tu possedisti velut Athleta Christi
Regnum Slavorum GOTHORUM seu Polonorum.

Vid. Stanisl. Lubienski in Tract. de Episcopis Plocensibus in Vita Martialis II. f. 315. Operum.

XIV. Huc usque expeditam habuimus rationem Origines Prussicas investigandi, suppetentibus hinc indè probatorum Scriptorum testimoniis, sed ea quæ sequuntur iniquiora subierunt fata. Nam à Sec. VI. nulla ferè nostrarum regionum fit mentio usque ad Sec. X. si unicum tantum illud Eginhardi testimonium excipias. Defectum hunc supplere volunt Scriptores nostri, quamvis respectu illorũ temporum multò sint recentiores, quam ut de ulla migratione idoneum possint præbere nobis testimoniũ. Celebris

eſt illa in Chronicis Pruſſicis migratio in Pruſſiam, quæ contigiſſe dicitur ſub PRVTENO, & qui eum in Regno excepit, fratre ipſius WIDEWUTO. Quo tempore hæc contigerint non convenit inter omnes. Eraſm. Stella lib. 2. Antiq. Pruſſ. & Albertus Wijuk Kojalovvicz Part. I. Hiſt. Lithv. lib. I. p. 13. ad tempora *Valentiniani* Imperatoris hoc referunt, Alexander Gvagvinus verò ad An. 503. horum Regum ætatem retulit, in Deſcript. Pruſſ. p. 320. De loco etiam & Regno undè illa migratio contigerit non ſatis apud ipſos conſtat. Noſtra Chronica, ut Grunovii, Hennebergeri, Weiſſelii, ut & quædam MS. *Cimbricos* vel *Scandinavicos* illos Principes fuiſſe aſſerunt, quos quidam reliquias Gothorum Româ pulſorum fuiſſe exiſtimant. Lithvani Scriptores ut & Eraſm. Stella lib. II. Antiq. Pruſſ. in pr. *Alanorum* Reges illos fuiſſe perhibent. Ipſa Hiſtoria à Kojalovicio hunc ferè in modum deſcribitur: *Circa tempora Valentiniani An. 366. Alani Duce Littalano à Sicambris cæſi cũ Patriam ſine probro intrare non poterant, in Pruſſiam conceſſerunt, quos Pruſſi ut populum religione, linguâ, ritibus, origine ſocium libenter ſuſceperunt. Inde Weidewutus Alanus electus eſt Rex Pruſſorum liberis votis. Hic plebem vagabundam nullisq; ſedibus affixam per tribus ac cohortes recenſuit & certis villarum agrorumque limitibus circumſcripſit, docuit eos agriculturam &c. &c. tandem ſenio confectus partitus eſt regnum inter filios. Principatum ſponte abdicatum in majorem natu, volentibus omnibus tranſtulit. Ne tamen aut Rempubl. inter juvenum manus omnino dẽſereret, aut in ordinem redactus authoritate omni inter populares excideret, honores callidè auxit quorum faſtidium ſimulabat. Summum ſe Pontificem antequam Principatu abiret creavit.* Hæc ille l. c. p. 13. ſeqq. Alii primo apud Pruſſos regnaſſe volunt *Prutenum*, à quo etiam nomen *Pruſſiæ* fluxiſſe dicunt, qui factus Pontifex

regnum

regnum in fratrem Weidevvutum transtulit. Tandem cum & hic jam senio debilitatus oneri huic ferendo non esset, Pontifex itidem factus, dicitur se cum fratre Bruteno Diis patriis immolasse. Vid. Henneb. lib. de V. P. p. 9. 10. Weissel. p. 18. a. Filii Weydevvuti putantur fuisse duodecim, quorum hæc fuerunt nomina: *Saymo, Neydro, Sudo, Slavo, Natango, Barto, Galindo, Warmo, Oggo, Pomezo, Culmo & Lituo.* Ab his Partes Prussiæ nostræ dicuntur nomina sua sortitæ esse, ut dicerentur: *Samlandia, Nadrovia, Sudinia, Slavonia, Natangia, Bartonia, Galindia, Warmia, Oggerlandia, Pomezania, Culmigeria.* Sed LITUO Prussia relicta Lithvaniam hodiernam sibi subjecisse eamque à suo nomine appellasse. Alanam quoque gentem omnem é Prussia eduxisse perhibetur. Cojalovvicz l. c. p. 22. Alii alia de his Regibus Alanorum Pruteno & Weidevvuto referunt, in hoc tamen conveniunt omnes, ab his Prussos Veteres omnem cultum suum, ut & religionem accepisse. Verum quid nobis hac de re videatur paucis aperiemus. Ipsum *Alanorum* in Prussiam ingressum non negamus quamvis certum tempus determinare nequeamus. Nam hoc non ex testimoniis tantùm citatorum Authorum, sed etiam ex vicinitate horum populorũ, & forsan etiam ex Lingua Prussica Veteri probatur, quæ communis esse potuit *Alanis, Lithvanis*, & *Prussis*, ut vicinis populis. A *Cimbris* hanc migrationem derivare, ridiculum est, præsertim si attendantur circumstantiæ, quas illi hic recensent. Ea etiam fermè omnia quæ de *Pruteno, Weidewuto* filiisque ejus memoriæ prodita sunt, fabulosa esse nobis persvasissimum est. Nam primò cum de his rebus nihil habeant exteri Scriptores, quis ea Veterum Prussorum aut Lithvanorum in tantâ populorum barbarie literis consignavit, undè sequens ætas incorruptam illam haurire posset Historiam? Undè hæc

Cruci-

Cruciferi, qui demũ Sec. XIII. à C. N. Prussiam intrarunt, deprompserunt? Deindè si Prutenus adeò antiquus gentis author extitisset, cur neque Jornandes, neq; Theodoricus Rex apud Cassiodorum, neq; Eginhardus, ipsos appellant Prutenos? & cur ipsos tantùm Æstiorũ nomine insigniunt? Postea non est etiam verisimile fuisse Alanos moratiores Æstiis & Gothis Germanicis populis, qui antea Prussiam tenebant; indè verisimile etiam esse non poterit omnem cultum, leges & sacra ab Alanis fluxisse. Porrò quod partes Prussiæ concernit, si Prussia post mortem Weidevvuti in duodecim partes fuit divisa, & regiones sive partes Prussiæ inde fuerunt vocatæ, cur igitur apud alios authores alia terrarum Prussicarum nomina occurrunt? *Vidioarios* ad ostia Vistulæ habitasse Sec. VI. audivimus supra num. XII. afferentem Jornandem. Vincentius Kadlubko Scriptor Sec. XII. mentionem facit *Pollexianorum*, gentis Prussicæ, ut & *Soladimistarum* lib. IV. Chr. Pol. c. XIX. p. 509. Præterea quædam nomina partium Prussiæ longè sunt antiquiora temporibus Widevvuti. Ptolemæus qui Sec. II. floruit, cum Venedicas gentes per totum Venedicum Sinum descripsisset, subjicit, sub Venedis reperiri GALINDAS, SUDENOS & STAVANOS usque ad Alaunos lib. III. Geogr. cap. V. fol. 81. Imò sibi ipsis Scriptores nostri contradicunt, quando *Culmigeriæ* nomen ab *Hulmigeris* antiquis populis dictũ esse volunt. Quod si hoc verum est, quomodo itaque hæc regio dicta est à Weidevvuti filio? Tandem si Sec. V. vel VI. à SLAVO filio Weidevvuti dicta fuisset pars Prussiæ *Slavania*, expedita fuisset origo gentis Slavicæ ex Prussia nostra; cum tamen *Slavos* vix ullus Scriptorum ex Prussia deduxerit. Sed omnes ferè Scriptores, *Slavoniæ* & *Slavonorum* nomen tandem circa Sec. VI. ortum à *Slava*, derivent, quod

gloriam

gloriam significat, ut alibi probatur fusius. Quis itaq; non videt vocabulum *Schlavaniæ* sive *Schalavaniæ* sequioris esse ævi. Si conjecturæ aliquis est locus, forsan non absonum esset dicere, hanc vocem *Slavani* corruptam esse ex antiqua voce *Stavani*, apud Ptolemæum occurrente. Præsertim autem hoc suspicari licet, quoniam eodem ordine, quem adhuc in mappis videmus, tres illi populi ab antiquis Cruciferorum Historicis commemorantur. *Galindæ* fuernnt Australiores, *Stavani* Septentrionaliores, *Sudeni* medii inter priores illos. Sudeni tamen sub adventum Ordinis Theutonici in Prussiam, transportati sunt in extrema Sambiæ loca ad mare Balticum, teste Jeroschino apud Hennebergerum in tractat. Von Austheilung des Landes Preussen pag. 41. a. Cruciferi igitur has Prusiæ partes demum ita divisisse, sicque eas, tum ab antiquo ævo petitis, tum etiam eo tempore usitatis gentium Prussicarum nominibus, appellasse videntur. Origo tantorum errorum non potest esse alia, quam quod Scriptores illi migrationem antiquissimam *Gothicam* ex *Scandinavia* adeò recentem esse putarint, acsi aliquot seculis à Chr. Nat. demum contigisset. Deindè verò Erasmus Stella, ut vir doctus, legens multa apud Jornandem de migratione *Gothorum* ex *Scandinavia* quæ huic non conveniebant, distinxit has duas migrationes, illamque Gothis, hanc Alanis tribuit; retinuit etiam omnes illas fabulas in migratione Alanorum, quas Prussica & alia Chronica Gothicæ affinxerant. Jam verò cognito hoc, quod Historici Prussici per hanc *Cimbricam* sive *Scandinavicam* migrationem intelligant Antiquissimam illam Gothorum, de qua Jornandes; facilè opinionem hanc refutare poterimus ex iis, quæ N. X. dicta sunt.

XV. Sunt porrò, qui ROMANOS, gentem toto orbe clarissimam, huc in Prussiam penetrasse scribant, licet de

tempore migrationis illius non conveniant. Quidam tempus planè se ignorare scribunt, ut Cromer, lib. III. f. 443. Quidam hoc referunt ad *Julii Cæsaris* tempora, ubi bellis civilibus exortis Romanorum multi in Lithvaniam & Prussiam commigrasse memorantur, in qua opinione est Dlugosſ. T. I. L. II. f. 113. Alii multò seriùs id contigisse scribunt, ut Cojalovvicz, qui hoc refert ad An. 924. Part. I. Hist. Lithv. lib. II. p. 31. seq. Hic iterum ipsum Romanorum in Prussiam Lithvaniamque adventum negare non audemus, quamvis iterum de tempore aliisque circumstantiis non constet. Probari hoc solet non solùm ex summo Historicorum recentiorum consensu, sed etiam, quoniam illud non sufficit, ex *lingua* Prussorum & Lithvanorum, ex *nomine* urbis *Romove*, tum etiam ex *convenientia variorum rituum* Prussicorum & Lithvanicorum cum Romanis. De LINGUA Matthias à Michovia: *Advenerunt*, inquit, *deindè, ut fama est, gentes Romanæ ob bella civilia Italiam deserentes & promiscuam mansionem cum eis fecerunt Prussiam, Lithvaniã & Samogitiam mixtim constituentes & lingvagium confundentes. Propter quod multa verba Latinam linguam redolentia in eorum sermone audiuntur*, lib. II. Chron. Pol. c. 8. f. 25. Hausit hoc Matthias à Michovia ex Joannis Dlugossi lib. II. ad an. 997. f. 113. qui eadem tradit. In Fragmentis Michalonis Lithvani de convenientia Linguæ Lithvanicæ & Latinæ hæc reperiuntur: *Et ignis, & unda, aer, sol, mensis, dies, noctis, ros, aurora, Deus, vir, devir i. e. levir, nepotis, neptis, tu, meus, suus, levis, tenuis, vivus, juvenis, vetustus, senis, oculus, auris, nasus, dentes, gentes, sta, sede, verte, inverte, perverte, aratum, occatum, satum, semen, lens, linum, canapum, avena, pecus, ovis, anguis, ansa, corbis, axis, rota, jugum, pondus, culeus, callis, cur, nunc, tractus, intractus, pertractus, extractus, merctus, immerctus, sutus, insutus, versus, inver-*

inversus, perversus, primus, unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem & pleraque alia idem significant Lithvano sermone quod & Latino. p. 265. seq. De quibusdam tamen vocabulis hic meritò dubitaveris an ex Latino deriventur. ROMOVE urbem, quæ fuit Metropolis Prussiæ à Roma ita fuisse vocatam tradunt Dlugossus, Mechovita & alii. Præsertim verò Kojalovicii verba notanda sunt, quamvis de alia quadam *Romova* loquatur. *Itali,* inquit ille, *circa An. 924. Venedico sive Baltico mari per exigui freti angustias Curonensem sinum invecti, litus legendo in Ostia Nemenis sive Chroni inciderunt, ubi is longo per Russiam, Lithvaniam & Prussiam cursu collectas aquas duodecim alveis exonerat. Adverso flumine interiora continentis ingressi ad Ostium Dubissæ amnis loco commodo inter amœnam camporum planitiem primæ coloniæ novæ fundamenta jecerunt. ROMANOVA tunc dicta est, à posteris Romnove & Romove, Krive Kriveiti postea sacrorum apud Lithvanos præsidis sedes. Gedimino imperante ab equitibus Ord. Theutonici funditus excisa.* Hæc ille Part. I. Lib. II. H. Lithv. p. 31. seq. De RITIBUS Lithvanorum & Romanorum communibus, præter alios quamplures, optime disserit citatus Michalo Lithvanus: *Nos Lithvani,* inquiens, *ex Italico sanguine oriundi sumus. Quod ita esse liquet ex sermone nostro semilatino & ex ritibus Romanorum vetustis, qui non ita pridem desiere apud nos, videlicet ex crematis humanis corporibus, auguriis, auspiciis aliisq; superstitionibus adbuc in quibusdam locis durantibus: maximè cultu Æsculapii, qui sub eadem, qua olim Romam ab Epidauro commigraverat, serpentis specie colitur. Coluntur & sacri penates, mares, lares, lemures, montes, specus, lacus, luci. Sed nec admodum diu sacer ille perpetuusque, qui cremandis victimis Romanorum Hebræorumq; more fovebatur, extinctus est per baptismatis undam ugnis i. e. ignis.* Quæ de Lithvanis hic ille suis memorat,

 illa

illa & de Prussis nostris dicere possumus. Præsertim verò d: crematis humanis corporibus. Vid. Dlugoss. l. II. f. 115. Henneb. de Vet. Pruss. p. 23. seq. Notandum etiam est adhuc hodiè quibusdam in locis Prussiæ reperiri urnas cinere & semiustis ossibus repletas. Testantur id Viri fide digni de insula Czartowy Ostrow dicta in lacu Sudiniæ Veteris, *Spirding* vocato. Testari id & ego ipse possum de campis propè *Plevisken* pagum Samlandiæ ad Pregelam situm, ubi antè biennium, si benè memini, quidam eruditi commorantes, tumulos hinc indè studiò aggestâ terrâ non frustra olim factos esse rati, acceptis *à Magnifico atque Generoso Dn. Melchiore à Rippen Capitaneo Liccensi*, qui ibidem locorum prædia sua habet, aliquot fossoribus, unum tumulum aperuerunt, in quo aliquot urnæ repertæ sunt. Una huc Regiomontum allata est, quam oculis meis vidi. Locum etiam ex quo effossa est ante annum lustravi, & plures ejusmodi tumulos effodi curassem, nisi continuis imbribus fuissem impeditus. De cultu *Serpentis, Potrimpo* dicati, Vid. Henneb. in tr. de V.P. p. 11. & 12. De *perpetuo igne*, qui erat *Pircuno* dicatus, Vid. idem p. 11. a. Illa igitur quæ de Ritibus Prussorũ & Lithvanorum dicta sunt, ut & alia, satis sunt probabilia, si illud excipias, quod de via, qua ingressi sunt has oras Romani, dicebat Kojalovicius. Probabiliorem & faciliorem nobis viam monstrat Casp. Peucerus, & ex eo Joach. Cureus, qui in Annal. Siles. f. 36. ait: *De Origine gentis Prussica neminem probabilius quid afferre, quam D. Peucerum Virum Clariss. qui putat eos in illas regiones Arctoas desertas tunc à Slavis qui sese in Pomeraniam & Poloniam infuderant migrasse ex Valachia, & fuisse olim colonos Italicos collocatos in Valachiam ab Imperatoribus Græcis ut arcerent Slavos ab Imperio Constantinopolitano, sed superatos tandem multitudine & vi Slavorum patriam reliquisse. Etsi autem posteritas inter barba-*

barbaros, ut ille inquit, barbara facta est, tamen aliquos mores gentis Italicæ veteris in quotidiano usu balneorum, in ritu funerum, in cremandis cadaveribus suorum retinuerunt.

XVI. Nec desunt, qui Prussos Veteres à BORUSCIS adeoque à *Russis* ipsis accersant. *Borusci* enim tempore Ptolemæi ad montes *Riphæos* habitabant. Ptolem. l. III. c. V. f. 82. Riphæos autē montes ponit Plinius, licet secundū quosdā malè, in eo loco ubi Tanais Originē suam habet adeoq; in hodierna Russia. lib. IV. c. XII. f. 58. Est in hac opinione de Boruscis Erasmus Stella lib. I. Antiq. Boruss. circa fin. ubi dicit, *populos ad Riphæos montes habitantes perpetuis nivibus & algoribꝰ huc compulsos esse*. Approbat hæc Cromer. L. III. f. 442. seq. *Inter multas*, inquiens, *Sarmatiæ Europeæ gentes Borusci à Ptolemæo in Geographia ad Septentrionem valdè remoti ponuntur, in ea ora quam nunc Livones & Moschi, ut opinor, obtinent ultra Cherniscum amnem Riphæis vicini. Eos ego aliquo tempore ad meridiem & occidentem progressos magnam Germaniæ partem quæ ab oriente Russis & Moschis conjungitur à meridie nemoribus & Hercinio saltu clauditur & omnem illum tractum qui secundum Venedici sive Baltici sive Codani Sinus litus usq; ad Vistulam & Ossam fluvios pertinet tenuisse, & Borussos & Prussos deflexo paululum nomine dictos esse cum Erasmo Stella crediderim.* His opponit se Cluver. lib. III. Germ. Ant. c. XLIV. f. 193. dicitq; *delirare eos, qui Boruscos Ptolemæo apud Riphæos montes memoratos populos corrumpunt in Borussos, interpretanturq; Prussos.* Sed nullas dissensionis suæ addit causas. Nos adeò improbabilem illam sententiā esse non existimamus, cum nobis pro hac sententia suppetant argumenta nō contemnenda. Ut enim vicinitatem illarum vocum *Borusci, Borussi, Prussi* jam omittam, quod tamen hic non exiguum habet pondus, illud tantum quod iterum de Lingua Boruscorum & Prussorum notatur commemorabo;

Erasm. Stella l. 1. Antiq. Borusſ. probans ſententiam ſuam de Boruſcis addit: *quia usque hodiè populi ad Riphæos montes habitantes eodem pariq; ſermone, quo hi utuntur.* Nec intra verba tantùm conſiſtit noſtra probatio. Adſunt adhuc formulæ quædam Veterum Pruſſorum in variis caſibus olim uſitatæ, quæ prorſus ſunt Ruſſicæ, & ſine dubio populis illis ad ortum Tanais vel hodie intelliguntur. *Joannes Meletius* ſcripſit Epiſtolam ad Georg. Sabinum primum Acad. noſtræ Rectorem Magnificum perpetuum, *de Religione & ſacrificiis Veterum Borusſorum*, in qua tales formulas notavit: Lamentationes funebres dicit fuiſſe has: Zalele/ lele/ y procz ty mene umarl: y za ty nie miel ſito jeſty/ albo pity y procz ty umarl: Zalele/ lele/ y za ty nie miel kraſi młodzice y procz ty umarl: i. e. *Heu, heu, quare mortuus eſt? Num tibi deerat cibus & potus, quare ergò mortuus es? Heu, heu, annon habuiſti formoſam conjugem? quare tu mortuus es?* Deinde & illam formulam notat: Jely/ pily Duſzyce. i. e. *Ediſtis, bibiſtis* (vel potius *ederunt, biberunt*) *animulæ.* Quæ verba Ruſſica eſſe Ruſſi ultrò agnoſcent. Literæ quoque Veterum Pruſſorum ad Ruſſicas aliquo modo accedunt. Videre autem Pruſſicos characteres (ſi modò non ſint à Grunovio conficti) poſſumus in inſignibus Regis Weidevvuti, in quibus depictæ fuerunt imagines trium Deorum *Percuni, Picolli, Potrimpi.* ap. Henneb. in tr. de Vet. Pr. p. 22. ex Grunov. tr. 2. c. 5. & alios adhuc ap. Schütz in prima Edit. Chronicorum fol. 9. Sed hic dubium oritur non exiguum, ſi cum his conferantur ea quæ à nobis dicta ſunt n. V. Ibi enim probavimus Veterem Pruſ. linguam fuiſſe fermè Lithvanicam, quæ cum Ruſſica non convenit, niſi in quibusdam tantum voculis, quomodò igitur Vetus Pruſica lingua potuit ſimul eſſe Lithvanica ferè, & ſimul Rusſica? Fateor, hæc me diu dubium tenuiſſe, imò jam non rarò inmen-

mentem venit cogitare, Meletium has formulas aut confinxisse, aut non in Prussia, sed alicubi apud Russos, ubi etiam commoratus est, audivisse. Sed retraxerunt me identidem ab hac sententia illa Meletii verba ex ep. ad David. Chytr. de Relig. Russorum, quibus Viro undiquaque Doctissimo, quem fallere non poterat, aut certè non debuerat, contestatus est, se sibi tantum visa, sibi audita, vel etiam ab hominibus fide dignis accepta scribere. Tandem illa sequenti modo conciliari posse animadverti. Notum est vel hodiè in Prussia non unam in usu esse linguam. In quibusdam Districtibus Germanica, in quibusdam Polonica, in quibusdam Lithvanica obtinet. Ubi igitur hodiè Polonica & Lithvanica lingua vigent, ibi etiam olim easdem viguisse non est quod dubitemus. Nam si Cruciferi in locis Polonicis linguâ Prussicâ extinctâ aliam introducere voluissent, sine dubio introduxissent Germanicam, ut Germani ipsi, non Polonicam vel Lithvanicam, quas non intelligebant. Si igitur & ante adventum Ordinis Theutonici lingua Polonica in multis Prussiæ locis in usu fuit, indicio hoc nobis esse potest, illos populos non ejusdem esse Originis cum cœteris Prussis. Aut igitur hi simul cum Polonis circa Sec. VI. & VII. à Ch. N. è Russicis oris huc concesserunt, aut etiam postea è Russia progressi, hic sedes suas fixerunt, tandē etiam Russicum idioma in Polonicam hic abiit dialectum. Hic itaque Meletius formulas illas potuit audivisse, ubi etiam adhuc hodiè intelligi queunt. Sed neq; hic omnis difficultas jam sublata est. Dicas enim, si olim diversæ hic in usu fuerunt linguæ, quidni potuisset Willichius alicubi etiam cum Prussis Græcissando loqui? Sed alia est ratio Linguæ Polonicæ, quam Græcæ. Nam Scriptores illi qui Prussicam linguam ex Græca fuisse corruptam asserunt, eandem simul esse dicunt, quæ cum Lithvanica maximam habuit

con-

convenientiam, adeoque ipsam linguam Lithvanicam putant esse ex Græca corruptam. Ast in horum Prussorum omnium gratiam Marchio Albertus Catechismum Prussicũ confici curavit, ex quo tamen ne vestigium quidem idiomatis Græci licet deprehendere. Idem autem idioma obtinuisse in Warmia sive Ermelandia, undè oriundus erat Willichius, testabatur supra N. V. Cromerus.

XVII. Alii tamen licet Prussos non asserant à *Borussis* esse dictos, à *vicinitate* tamẽ *Russorum* arbitrantur hoc vocabulũ esse deductũ, ita ut Borussi vel Prussi sint viciniRussorum. Sed hic objicias, Russos nunquam fuisse Prussorũ vicinos. Verùm facilè est demonstrare, Russos maximè fuisse Prussis conterminos. Testantur id Veteres Historici passim. AdamusBrem. *Tertia*, inquit, *insula est illa quæ Semland appelri solet, contigua Ruzzis.* lib. de Situ Daniæ & reliqu. Septentr. Regn. p. 147. Dithmarus Mersburg. de Brunone Episcop. consanguineo suo: *In duodecimo*, ait, *conversionis ac inclytæ conversationis suæ anno ad Prussiam pergens steriles hos agros semine divino studuit fœcundare —. Tunc in confinio prædictæ regionis & Russiæ cum prædicaret, primò ab incolis prohibetur, & plus evangelizans capitur.* lib. VI. Chron. circa fin. Helmoldus: *Littus*, ait, *Australe* (maris Baltici) *Slavorum incolunt Nationes, quorum ab Origine primi Ruzzi, Deindè Poloni, habentes à septentrione Pruzzos ab Austro Bohemos* l. 1. Chron. Sl. c. 1. Deinde Russus etiam amnis in lacum Curonensem se evolvens non aliundè forsan nomen suum habet quàm à Russis. Ex hac vicinitate quoque factum est ut à Radevico Sec. XII. Scriptore, *Rutheni* cum *Prutenis* confundantur. Hic enim fines Regni Polonici describens; dicit, *Poloniam ab Oriente habuisse Oderam fluvium, ab Occidente Istulam, à Septentrione Ruthenos & mare Scythicum* (i. e. Balticum) *à meridie sylvas Boëmorum* l. 1. de Gest. Frid. Barbarossæ Imp.

c. 1.

c.1. Quomodo autem à vicinis Rusſis noſtri appellati ſint Pruſſi, & à Ruthenis Prutheni ratio reddi poteſt ex ipſo vocis Slavonicæ etymo. Ut enim *Pomerani*, Polonicè Pomorzani, quaſi Podmorzani, i. e. qui *ſub mari* habitant, vel, *maris accolæ*, item Polabiani ſive *Polabingi* ſive *Polabi* Slavi dicuntur, quia fuerunt *accolæ fluvii Labe* (ſic hodiè adhuc Slavi appellant Albim fluvium) Sic etiam Poruſſi ſive contractè *Pruſſi*, dicti ſunt populi noſtri i. e. *accolæ Rusſorum*. Sed licet Rusſi nunquam fuisſent Prusſis contermini, nihil tamen adhuc decederet ſententiæ noſtræ. Etenim cui ignotum eſt, gentes ſæpius nomina accipere ab exteris? Erraverint igitur Germani Scriptores circa ſedes Rusſorum, potuerunt tamen ex errore hoc nomen ipſis impoſuiſſe, quod nomen deinde ab ipſis incolis eſt receptum. Sed non eſt necesſe ut erroris Hiſtoricos illos arguamus. Illi enim omnes hos, qui una origine tum utebantur lingua, ut *Lithvanos*, *Livonos*, *Curonos*, *Samogitas*, *Prusſos*, unam eſſe gentem putarunt. Et quidem rectè. Tum enim adhuc gentium illarum nomina fuerunt obſcura, imò etiam quædam eorum nondum inventa, quæ tamen gentes omnes communi ferè lingua, moribusque communibus, ſine Principe, liberè vivebant.

XVIII. Pruſſi itaque aut dicti ſunt à *Boruſcis* populis, aut etiam à finitimis *Rusſis* & amne *Rusſo*, quamvis utramq; ſententiam rejiciat Cluverus lib. III. G. A. c. XLIV. Nunc diſpiciendum nobis erit, quando nomen illud Pruſſorum orbi innotuerit. Cluverus primum, quorum ſcripta extant, hujus nominis meminiſſe putat Helmoldum, *apud quem, ut & apud M. Adamum Bremenſem ſunt Pruzzi ex patria Lubecenſium, Hamburgenſium ac Bremenſium dialecto, qua dicuntur vulgò Prützen*, ut ait l. III. c. 44. Sed Adamus Brem. apud quem nomen hoc aliquoties occurrit, eſt Helmoldo antiquior,

quior, octoginta præterpropter annis. Nam Adamus vixit sub Henrico IV. Imp. circa an. 1067. Helmoldus verò scripsit Chron. suum circa An. 1140. obiitque An. 1170. Occurrit etiam nomen Prussiæ apud Anonymum quendam Vitæ S. Adalberti Scriptorem, Adalberto coævum, ut ex ipsius constat verbis; *Erat autem istis diebus Romæ Imperatrix Theophania mater ejus qui modo regnat Tertius & Deo juvante maximus Otto.* Exhibet hanc vitam Canisius T. V. Ant. Lect. quæ malè à quibusdam attribuitur Cosmæ Pragensi, qui demum Sec. XI. sub Henrico IV. Imp. vixit. Occurrit etiam nomen Prussiæ in alia Vita S. Adalberti Anonymi cujusdã, etiam Sec. X. Scriptoris, ut ex illa ipsa vita colligitur, & hanc habet Laur. Surius T. II. ad d. 23. April. Hi Authores ante Helmoldum patriam nostram appellant *Pruzziam* vel *Pruciam*. Posteriorum Seculorum Scriptores mirè corruperunt hanc vocem. Sigebert. Gemblac. ad an. 977. n. 6. f. 587. vocat populos hos *Brutios*. Et ad an. 1015. n. 13. f. 592. *Bruchios*. Marianus Scotus ad an. 995. n. 12. f. 449. nescio de quanam civitate dicta *Aprutis*, somniet, in qua vult esse passum S. Adalbertum. Facilis autem erat circa regionem longè dissitam, & necdum armis Imperatorum Germanicorum tentatam, error. Fallitur enim nonnemo, qui Prussos ab Ottone M. domitos esse scripsit in Differt. de Reb. Pruss. n. 2. Nec patrocinatur ipsi Helmoldus, quem pro se allegat, quippe qui de *Boleslao* Poloniæ Rege hoc asserit, *quod confœderatus cum Ottone III. omnem Slaviam quæ est ultra Odderam tributis subjecerit: sed & Russiam & Prussos, à quibus passus erat Adalbertus Episcopus.* l. 1. Chr. Sl. c. 15. De Ottone M. ibi nihil habetur.

XIX. Has gentes Prussiæ Veteris plurimi odioso *crudelium* nomine infamant, illisque nescio quam truculentiam & ferinam barbariem tribuunt. Vinc. Kadlubko de

Pollo-

Pollexianis: *Sunt autem*, inquit, *Pollexiani Getarum seu Prussorum genus, gens atrocissima omnium ferarum immanitate truculentior*. l. IV. Chr. Pol. c. 19. p. 510. Et J. Dubravius Prussos *brutis ipsis magis brutos fuisse* dicit, in Hist. Boh. l. VI. ubi de martyrio S. Adalberti agit. Nos utut non negemus Prussos illos Veteres flagitiose egisse, quod Viros sanctos persecuti sint, (quod tamen flagitium ipsis commune fuit cum plerisque Ethnicis) interim tamen in aliis rebus Prussos plerosque fuisse humanissimos asserimus. Testantur hoc Scriptores etiam extranei. Adamus Brem. hoc ipsis posuit Elogium: *Semlandiam inhabitant Sembi vel Pruzzi, homines humanissimi, qui obviam tendunt ad auxiliandum his, qui in mari periclitantur, vel qui à piratis infestantur. Aurum argentumque pro minimo ducunt, pellibus abundant peregrinis, quorum odor nostro orbi letiferum superbiæ venenum propinavit. Et illi quidem ut stercora hæc ad nostram fortè habent damnationem, qui per fas nefasque ad vestem anhelamus marturinam, quasi ad summam beatitudinem. Itaq; pro laneis indumentis quæ nos dicimus Paldones illi offerunt tam preciosos martures. Multa ergò possent ex illis populis dici laudabilia in moribus, si solam fidem Christi haberent, cujus Prædicatores immaniter persequuntur. Apud illos enim Illustris Boemorum Episc. Adalbertus martyrio est coronatus &c.* lib. de Situ Dan. & reliqu. Septentr. Regn. c. 227. (77) p. 147. Helmoldus etiam: *Pruzzi*, inquit, *necdum lumen fidei cognoverunt, homines multis naturalibus bonis prædíti, humanissimi erga necessitatem patientes*. His subjicit omnia illa Adami verba quæ modò adduximus. l. 1. Chr. Slav. c. 1. Jornandem quoque supra n. XII. audivimus asserentem *Æstos* accolas maris Svevici, i. e. Baltici, *fuisse pacatũ genus omnino*. De liberalitate ipsorum erga pauperes. Vid. Henneb. in tr. de

 V.P.

V. P. p. 19. Ubi teſtatur in Pruſſia propterea nullos fuiſſe mendicos.

XX. Ultimæ migrationes, quæ ſunt GERMANORUM, contigerunt à Sec. XIII. cum *Ordine Theutonico*, de cujus Origine agere jam non eſt hujus loci. Vid. Polyd. Vergil. de Rer. Juvent. l. 7. c. 5. Sigon. l. XV. de Regn. Ital. an. 1192. Aubert. Miræus de Orig. Equeſtr. l. 1. c. 2. ſeqq. Franc. Menennius in Deliciis Equeſtr. Franc. Modius de Ordinib. Eccleſiaſt. Item Chron. Schüzii, Weiſſelii &c. Hic paucis videbimus, quomodo ſibi Ordo Theutonicus Pruſſiam ſubjecerit & poſtea Colonias in Pruſſiam duxerit. An. Chr. 1220. *Leſcus Albus*, fratri ſuo CONRADO conceſſit in Comitiis Sendomir. *Maſoviam*. Has oras Pruſſi, ut ſibi conterminas & injuriis opportunas, injuriis forſan prius laceſſiti, maximè infeſtabant. Cumque Conradus Maſoviæ Dux de Polonorum auxiliis deſperaret, neceſſitate adactus, accerſivit Ordinem Theutonicum in Pruſſiam. Huic Ordini tradidit *Culmenſem* tractum & quicquid terræ eſt inter Viſtulam, Mocram & Drevantiam flumina, his legibus, *ut contra Pruſſos, ſedulò bellum gererent, ubi verò eos domuiſſent Chelmenſem ditionem redderent: cætera verò quæ de barbaris cepiſſent arbitrio bonorum virorum ex æquo ſecum, ſive cum poſteris ſuis partirentur, contra Polonos nil hoſtile tentarent*, & hæc omnia pacta ſunt *ſub pœna amiſſionis bonorum.* Hæc ex antiquo ſcripto Germanico à Staniſl. Hoſio ſibi communicato recenſet Cromerus l. VII. circa fin. f. 580. Ordo Theutonicus autem contrarium ſemper defendebat, producebatque Friderici II. Imp. Diploma, *in quo ille confirmavit ipſis poſſeſſionem terræ Culmenſis & quicquid ii de Pruſſis poſtea ceperint itemque ditionem quam eis Conradus Dux Maſoviæ deinceps adhuc donaturus eſſet, inter Pruſſiam & Novam Marchiam.* Vid. Cromer. l. c. Caſpar

Schuzius

Schuzius etiam illud de restitutione Culmensis tractus & de divisione Prussiæ subigendæ in dubium vocat, incredibile esse existimans, Cruciferos sine debita & justa laborum remuneratione tanta fuisse pericula subituros. Cum Schüzio & nos facimus, & habemus in hoc prævium Authorem Chronici Ord. Theut. f. 35. a. Vid. & Schuz. f. 17. Dum hæc gerebantur, quartus (à primo *Henrico à Walpot*) Magister Ord. Theut. fuit HERMANNUS à SALZA, sub cujus auspiciis fratres Ordinis, impetratis à Conrado Landgr. Hass. auxiliis, ingressi sunt in Prussiam. Et quidem quicquid nobis est ultra Vistulam brevi tempore occupavere. Exin transmisso fluvio vetustam & latè patulam *quercum* in castelli modum erectis propugnaculis juxta ripam muniverunt, ibique collocato præsidio Prutenos vexare cœperunt. Pugnatum est pro quercu, sæpiusque Prussi repulsi sunt cæsique. Quo in loco munita fuit quercus, deindè ædificatum est nobile oppidum, secundùm quosdam *Marieburgum*. Vid. Æn. Sylv. in Descript. Europ. c. 29. secundùm alios *Thorunium vetus*. Henneb. in Chron. p. 452. tit. Thorn. His peractis Hermannus à Salza creato sibi in Prussia vicario (Landmeister) *Hermanno* à Balcke discessit in Germaniam ad auxilia à Principib. Germanicis contra Prussos gentiles impetranda & simul Germanos animandos, ut in Prussiam excolendam commigrarent. Quotannis fere posteà auxilia Ordini missa sunt. Sequentes etiam Ordinis Magistri *Conradus Landr. Hass.* & *Poppo de Osterna* ad hanc dignitatem in Germania evecti magnis cum copiis ingressi Prussiam, magnos etiam progressus brevi tempore contra gentiles fecissent, nisi *Sventopelcus* Pomeran. Dux perfidè Prussis suppetias tulisset. Hinc Reges & magni Principes, ut gloriam Prussiæ subactæ conversæque ad Christum obtinerent, Prussiam, magnis exercitibus stipati, petierunt. Præ-

cipua fuit illa expeditio quam suscepit *Ottocarus II.* sive *Primislaus II.* Rex Bohem. An. 1355. multis Principibus comitatus, tum etiam Samlandia subacta & ad fidem Christianam suscipiendam coacta est. In hujus Regis memoriam condita est urbs *Regiomontum.* Celebris est etiam expeditio *Ottonis* Brandeb. An. 1266. in Prussiam suscepta, ubi arcem Brandeburgensem condidit Marchio & cum à Prussis esset deleta, reversus ob eam tantum rationem, reædificavit eandem. Vid. Chron. Ord. f. 73. seq. Quasi jam tum animo præcepisset optimus Princeps, aliquando Marchiones Brandeburgicos hic rerum potituros, ideò nominis Brandeburgici memoriam noluit deleri. Gestum est bellum hoc cum Prussis totos LIII. annos, quo temporis spacio ingens vis hominum è Germania huc commigravit.

XXI. Et cum antea Vetus Prussia nullas haberet *urbes*, exceptis *Romanova* & *Gedano*, paucisq; arcibus ligneis ut *Honeda, Peilpeilo, &c.* tum à Germanis condi passim urbes arcesque cœperunt. Prius illud de Prussia testatur Vinc. Kadlubko l. 3. Chron. Pol. epist. 31. p. 375. ubi de Boleslao Crispo Duce Polonorum: *Itaque*, ait, *in globum coacta exercitatissimorum numerositate Geticas* (Prussicas) *parat irrumpere provincias, nulla prorsus arte munitas; sed situ inaccessibiles.* & l. 4. c. 31. p. 511. dicit nullum fuisse suo tempore usum municipiorum apud Prussos, qui *eosdem urbium habuerint muros quos & fera.* Ex quibus patet errare Dlugossum l. II. ad an. 1015. f. 153. dum scribit jam Boleslaum I. Pol. Regem in Prussia præter Romanam sedem sive Romove etiam nonnulla castra oppugnatione cepisse ut *Bulgam & Radzin*; cum hæ arces longo tempore post conditæ sint, ut ex dicendis patebit; nisi fortè Dlugossus per Balgam & Radzin intelligat alias arces, ibi locorum sitas ubi postea Balga & Radzin condita sunt. Posterius verò nempe Ordinem Theu-

Theutonicum urbes demùm condidisse, testantur ubique Chronica nostra. Nos pauca de Urbibus Prussicis adjiciemus. Quod *Romam novam* sive *Romove* urbem concernit, de ea ferè certò scire non possumus ubi sita fuerit, ob magnum dissensum Scriptorum Prussicorum. *Primo*, sunt qui urbem hanc stetisse putant, ubi hodiè oppidum Heilgenbeil. Gvagvin. in Descript. Pruss. & Kojalovvicz Part. I. Hist. Lithv. lib. I. p 21. *Deindè* alii urbem Romove ponunt in *Galindia*, forsan eo in loco ubi hodiè adhuc est pagus à Polonis dictus Rumi. Schuzl. l. f. 3. b. *Tertiò*, Author quidam Belgicus Anonymus in tr. cui titulus: *Historie van t' Land van Prüssen* putat Romove fuisse, ubi nostra ætate *Mariæburgum* est. p. 15. Fluxit hæc opinio ex eo quod quidam quercum ibi ingentem communivisse Germanos asserant, ubi hodie Mariæburgum est. Vid. n. XX. *Quartò*, alii in *Anstechia* Curlandiæ provincia maritima primariam illam sedem Romove constituunt, ut Stanisl. Sarnitius, lib. VI. Annal. Pol. f. 286. & fol. 293. seq. Sed Sarnitius forsan de alia Romanova loquitur. Notant enim quidam, plures fuisse ejus nominis urbes apud has gentes. Indè Kojalovvicz, qui Romanovam Prussicam ponit, ubi hodie est Heilgenbeil oppidum, aliam tamen ponit in Lithvania, uti jam n. XV. notavimus. Eandem itaque Romove forsan intelligit Sarnitius, quam commemoravit Kojalovicius, licet in loco non omnino conveniant. *Quinto*, alii in *Natangia* Romove urbem fuisse scribunt, ubi hodiè monasterii, Trifaltigkeit dicti, rudera reperiuntur. Henneberg. in Chron. tit. Trifaltigkeit. Weissel. in Chr. Pruss. p. 17. *Sexto* sunt qui in *Nadravia* Romove urbem collocant, ut author Chronici MS. in 4. p. 14. b. Alii *Septimò* dubiè hac de re loquuntur: Ut Author Chron. Ordin. Theut. apud quem hæc habentur: Auch hatten sie in diesen Landen Heidnische Pfaffen und einen

sonder-

sonderlichen Bapst / welchen sie für heilig hielten / nach ihrer Heidnischen weise. Derselbe Bapst hatte allezeit seine Wohnung auff Samland oder Nadrauen zu einem Dorffe Romau nach Rome genannt. in Herman. de Salza. f. 28. b. Sed hæc sententia videtur eadem esse cum sexta. Forsan enim Author tantum dubitavit quò hunc pagum, Romau, debuerit referre an ad Samlandiam, an verò ad Nadraviam, quoniã in confiniis utriusque Provinciæ situs fuit. Inter has sententias probabilissima nobis esse videtur, quam quinto loco posuimus, ut & alii ostenderunt. Discimus tamen hic obiter quantam fidem habere debeamus Chronicis nostris de Veteri Prussia disserentibus, utpote quæ neque primariam Prussorum urbem nobis describere, neque locum ejus, ubinam steterit certo designare possunt. GEDANUM sive DANTISCUM antiquam esse urbem cognoscimus ex Anonymo Scriptore Sec. X. supra citato: qui martyrium S. Adalberti describens, ipsum urbem *Gedanie* adiisse scribit. Hinc quando alii urbis hujus initia referunt ad Annũ 1185. ad tempora Principis *Subislai*, intelligendum hoc forsan erit de amplificatione, aut de restauratione hujus urbis. De nomine *Gedani* & *Dantisci* variæ sunt opiniones. Alii enim à *Gothis* & *Danis* conditoribus, alii à Sinu *Codano*, alii à Germanico Dantzen/ alii aliundè derivant Vid. Cranz. l. 6. Wandal. c. 7. Cluv. l. 3. G. A. c. 34. & l. 1. c 26. Schuz. Henneb. & alii, ubi multa fabulosa occurrunt. Alias urbes arcesque primarias condidit Ordo Theutonicus hoc ferè ordine. *Thorn* An. Chr. 1231. Sed urbs hæc transposita est in alium locum An. 1235. *Culm*. 1232. Althaus. 1232. alii alio anno. Marienwerder. 1233. Elbing. 1237. Balga/ Neydenburg. 1238. Christburg. 1247. Memmel ab Ord. Ensiferorum Livonico condita An. 1250. Creutzburg 1252 (1253) Königsberg. 1255. Ragnitt. 1255. Braunsberg 1255. postea

postea an. 1279. translata est in alium locum. Tapiau. 1262. Brandeburg & Ortelsburg arces. 1266. Lochstätt. 1270. Riesenburg. 1277. Marienburg. 1279. Straßburg. 1285. Mewe & Tilsit. 1289. Fischhausen. 1289. Holland. 1290. (1329.) Neuhauß. 1292. Graudentz. 1299. Heiligenbeil. 1304. Christmemmel & Friedland. 1312. Einten. 1313. Wormit. 1316. Schippenbeil. 1319. Gerdau. 1325. Heilsberg. 1320. (1240.) Wartenberg / Bischoffswerder & Guttstatt. 1325. Morungen. 1327. Salfeld & Rastenburg. 1329. Angerburg & Welau. 1335. Jürgenburg & Insterburg 1336. Rißel. 1337. Gilgenburg & Bartenstein. 1331. Passenheim. 1388. Domnau. 1400. Nordenburg. 1405. Allenburg circa An. 1410. Hæ urbes omnes à Germanis partim accitis, partim ultro venientibus excultæ sunt, quorum posteri sine dubio multi adhuc reperiuntur.

XXII. Quod Ordinem Equestrem, primarium Provinciæ nostræ decus, attinet, non adeò multæ familiæ hodie supersunt, quarum Majores in Prussia subigenda desudarunt. Plurimæ enim post devictam Prussiam huc concesserunt. Harum omnium Origines investigare non permittunt hæ pagellæ, nec si permitterent, illud præstare possemus; cum multarum familiarum Genealogias non habeamus. Itaque de his tantum nobis sermo erit Nobilibus, qui in Prussia Ducali habitant & quorum genealogiæ ad manus nostras pervenerunt. In ordine non observabimus antiquitatem familiarum (hoc enim ad propositum nostrum non facit) sed ingressum in hanc Provinciam, cujus Origines investigamus. Antiquissimam, inter has quæ hodiè in Prussia Ducali supersunt, familiam equestrem WALLENRODIORUM fuisse deprehendimus. Jam enim sub Poppone de Osterna Mag. Ord. Theut. circa An. 1250. quidam *Walrod* Præfectus fuit Ermelandiæ, ut habet

G Chron.

Chron. Ord. Theut. f. 70. a. quamvis non nesciamus alios hoc nomen aliter scripsisse, ut Wolrath/Vulrath/Volrath/ adeò ut alicui in mentem venire possit, fuisse hoc prænomen Præsidis illius. Deinde tanta fuit hujus familiæ authoritas, tanta fuere merita ut etiam An. 1391. *Conradus à* Wallerodt electus sit in supr. Ord. Theut. Magistrum, totius Prussiæ aliarumque Provinciarum Dominum. Origo hujus familiæ Franconica est, ex qua hodie vivit Per-Illustr. atque Generosiss. Dn. Dn. JOHANNES ERNESTUS à WALLEROD Supremus Provinciæ hujus Magister. RöDERIORUM nomen à principio Ord. Theut. hîc celebre fuisse reperimus. Nam An. 1261. sub Poppone de Osterna quidam *Rederus* in pugna ad Pokarvvin generosum profudit sanguinem. Henneb. in Chr. Pr. f. 15. & 33. SCHAKIOS circa eadem tempora contra Prussos fortiter se gessisse legimus. Vid. Stanisl. Sarnit. lib. VI. f. 294. seq. KOSPOTHII in princ. Sec. XIV. Prussiam intrarunt. Nam *Henricus à Kospoth* militiæ Præfectus cum Illustr. Henrico à Plauen sub Sigfrido à Feichtvvangen An. 1309. in Prussiam descendit. Et an. 1345. *Joannes à Kospoth* Commendator fuit Lipstadiensis & Morungensis. Origo familiæ est ex Italia, quæ sub Claudio Druso Nerone in Franconiam migravit, & ex Franconia per alias etiam Germaniæ Provincias dilatata est, donec & in Prussia nostra sedem figeret. *Burggrabii* & *Comites* de DOHNA Sec. XIV. Prussiam ingressi sunt. Jam enim ante trecentos annos quidam ex hac familia cum Principe Silesiæ in Prussiam venit cum copiis auxiliaribus. Sed cum hic in Germaniam esset regressus *Stanislaus* postea *à Dohna* ex domo Krachtensi hic sedem fixit. TETTAVII ex Bohemia oriundi sunt. Postquam verò latius ampliata eorundem propagine Voitlandiam ingressi sunt, vixit inter

eos

eos Wernerus à Tettau qui suo sumptu An. 1404. auxiliarem Ordini Theutonico submissurus militem Borussiam accessit. Hunc secuti alii Tettavii, donec tandem *Wilhelmus à Tettau* animum ad nuptias applicuit, à quo hodierna familia Tettaviorum genus suum ducit, ex qua etiam hodie est. *Per-Illustr. atque Generosiss. Dominus Dn. JOHANNES DIEDERICUS à TETTAU Prussiæ Cancellarius.* Circa eadem tempora STERNBERGII floruere, ex quibus An. 1413. *Michael* Küchmeister von Sternberg in supremum Ordinis Theuton. Magistrum, Prussiæ & aliarum Provinciarum Dominum evectus est. TRUCHSESSII è domo Wetzhausen eodem Sec. ad summam in Prussia dignitatem ascenderunt. *Martinus* enim *Truchsessius à* Wetzhausen itidem supremus Ord. Theut. Magister electus est An. 1477. Origo gentis hujus est ex Franconia. RAUTERII fermè ab An. 1420. ex Austria progressi, in Prussia floruere. OSTAVII etiam ab An. 1434. Prussiam incoluere. Primus hujus familiæ in Prussia propagator fuit *Joannes ab Ostau* sub Paulo à Rusdorff. FINKII à *Finkenstein* eodem tempore in Prussiam se contulerunt, quorum primus *Conradus Fink*, ab arce *Finkenstein* dictus, ex Bohemia cum Ord. Theut. huc commigravit. EYLENBURGII *Liberi Barones* ex Saxonia sunt. Primus qui Prussiam ingressus est, fuit *Vendt* sive *Wenceslaus L. B. ab Eylenburg* An. 1454. à quo hodierni Eylenburgii descendunt, (aliàs & antea videlicet An. 1438. *Pott ab Eylenburg* Equ. Ord. Theut. fuisse dicitur.) SCHLIEBENII quoque eodem tempore in Prussiam sedem suam transtulerunt. Nam An. 1460. *Georgius à Schlieben* primus familiæ hujus in Prussia fundator, Magistro suppetias laturus huc accessit. Sub eadem tempora RAPPIORUM nomen in his terris auditum est: Nam Eustatius Rappe tum apud Livonos Capitaneus fuit

arcis Frauenburg, cujus filius in Prussia habitavit. CREUZIORUM familia Misnica est. Primus ex hac familia Prussiæ incola fuit *Melchior à Creuzen* qui cum Friderico Duce Sax. & Mag. Ord. Theut. in Prussiam se contulit. Ex qua familia hodie est *Per Illustr. ac Generosiss. Dn. Dn. ABRAHAM JOSAPHAT à CREUZEN, supremus Prussiæ Marschalcus*. Cum Illustr. Alberto March. Brandeb. Mag. Ord. Theut. & postea Primo Duce Prussiæ multæ nobiliss. familiæ, quæ adhuc supersunt, in Prussiā domiciliū suū transtulerunt, ut TRUCHSESSII *Liberi Barones à* Waldburg/ quorū primus fuit *Fridericus S.R.Imp. Dapifer hæreditarius & L.B. in* Waldburg. Deinde *Liberi Barones* zu Kittlitz Silesii, quorū primus Prussiæ nomē hoc intulit *Henricus L.B.* zu Kittlitz. Inde *Liberi Barones* zu Heydeck/ quorum primus fuit *Wolffgangus L.B.* zu Heydeck Francus. Item SCHENKII *Liberi Barones* zu Tautenberg/ quorum primus *Christophorus* Schenck zu Tautenberg. KALKSTEINII eodem tempore huc commigrarunt. POLENTII quoq; sub D. Alberto Prussiam intrarunt ex Lusatia, quorum primi fuerunt *Joannes à Polentz* & *Georgius à Polentz* qui factus est Episcopus Sambiensis. Tempore Alberti etiam BORKII ex Pomerania in Prussiam venerunt, quorum primi fuerunt *Joachimus à Bork* Supr. Marschall. & *Antonius à Bork* Capitan. Brandeb. HAUSIORUM primus fuit Antonius ab Hausen. HALLII quoq; sub D. Alberto adhuc Magistr. Ord. in Prussia innotuere, quorum primus *Paulus ab Halle* ex Ducatu Brunsvicensi in Prussiam descendit. PUDVELSII sub Alberto jam Duce Prussiæ ex Pomerania Prussiā intrarunt; Primus fuit *Matth. à Pudvels*, à quo Pudvvelsii Prussici prognati sunt. NETTELHORSTII sub Serenissi. Georgio Wilhelmo El. & Duce Pruss. ex Curlandia sedem suam in Prussiam transtulerunt, quorū primus fuit *Christophorus à Nettelhorst* Aulæ Marschalcus & Capitan.

Neu-

Neuhauf. & Labiav. Generosi atq; Nobilissimi Domini Respondentis avus. Prima autẽ gentis hujus origo est ex Westphalia. Sub Serenisf. Friderico Wilhelmo Elect. & Duce Prusf. Domino nostro Clementissimo indigenæ facti sunt, *Liberi Barones à SCHWERIN* ex Pomerania. *Liberi Barones ab HOVERBEK* ex Brabantia & *Liberi Barones à DOBRZINIEC* ex Bohemia. Item *De la Cave* ex Gallia. *Noldii* ex Curlandia genus suum ducentes. Sunt autem aliæ adhuc Nobilissimæ familiæ Germanicæ, quarum initia Prussica libentissimè quidem annecteremus, si Genealogiæ ipsorum ad manus essent. Jam tantùm nomina quarundã apponemus. Florent verò adhuc in Prussia Ducali, *Comites Denbosii. Prökii. Eppingeri. Rauschkii. Troszkii. Königsekii* ex Svevia, *Oelschnitii. Brandii. à* Diebes. *Lebwaldii. Rippii. Brumsii. Hondorfii. Korffii. Gözii.* Rosen. *Schönaichii. Sakii. Lehndorfii. à Gröben. Canizii. Berbersdorfii. ab Auren. Kuhnheimii. Rauchii. Litwizii. Glaubizii. Pflanzii. Bodenbruchii. Prœmbokii. Hauchwizii. Pakmorii. Egloffsteinii. A Medem.* Von Oelssen. Taubenecker. *à Tieseln.* Von der Albe. Von der Trenck. Lößen. *Milvii. à* Thalau. *à* Schlubuth. *Cannacherii. Wesselii. à* Knoblauch. *à* Pilgrim. *à* Portugall. *Wolfframsdorffii. Willmsdorffii.* & alii plurimi. Sed & aliæ adhuc supersunt antiquissimæ familiæ, quæ ex Veteri adhuc Prussica nobilitate putantur esse oriundæ. Ejusmodi sunt, familia KALNEINIORUM, ex quâ hodiè est *Per-Illustr. atque Generosisf. Dn. Dn. ALBERTUS à KALNEIN* Supremus in Prussia Burggrabius. LESGEWANGIORUM. PERBANDIORUM. PARTEINIORUM. PRAXEINIORUM. MALGEDEINIORUM. MEERKIORUM. Defecerunt autem jam multæ Nobilissimæ familiæ, quæ olim magnis in Prussia functæ sunt dignitatibus, ut *Baysenіorum. Nosticiorum. Alexwangiorum.* Derer vom mercklichen Rade. & aliorum.

COROL-

COROLLARIA.

I.

QUod hodiè non dentur tot gentium migrationes ut olim, faciunt terræ hodiè magis excultæ, quæ facilius se alere possunt, præsertim defectum tot navigationibus & mercium transportationibus supplentibus. Regna etiam cultiora habent plures munitiones quam olim, adeò ut illis gentes adventantes facilè repelli possint. Mentis autem humanæ mobilitas & vagandi libido singulorum peregrinationibus defervescit. Vid. Seneca in Consolat. ad Helv. cap. 6.

II.

Mare eodem modo ut terram occupari & imperio alicujus subjici posse arbitramur.

III.

Nimis priscè loquitur Machiavellus lib. 2. Disp. in Liv. c. 10. cum pecuniam esse belli nervum negat.

IV.

Item, quando lib. 2. cap. 24. munitiones Rebuspubl. inutiles esse putat.

SOLI DEO GLORIA.

